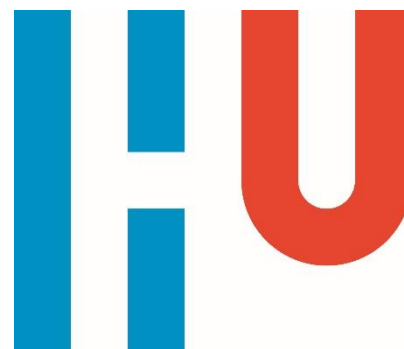

Taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen

De huidige situatie in kaart gebracht

Dr. Cindy Kuiper

In opdracht van het lectoraat Meertaligheid en
Onderwijs (Hogeschool Utrecht) en het Platform
Taalgericht Vakonderwijs

Colofon

Oktober 2021

Cindy Kuiper, Taalimpact in opdracht van het lectoraat Meertaligheid en
Onderwijs, Hogeschool Utrecht

© Lectoraat Meertaligheid en Onderwijs en Cindy Kuiper

Voorwoord

Met het opnemen van het concept taalgericht vakonderwijs (TVO) in de generieke kennisbases van lerarenopleidingen werd een basis gelegd voor de implementatie van deze didactiek in primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Men kan immers veronderstellen dat bekwame leraren die deze didactiek in de vingers hebben automatisch doorwerking in het onderwijs helpen realiseren. Maar in hoeverre is TVO inmiddels goed ingebed in die opleidingen? En hoe belangrijk en urgent wordt TVO ervaren in de praktijk? De terugkerende zorgen binnen het landelijke Platform Taalgericht Vakonderwijs over het implementatievraagstuk leidden tot de wens om de huidige situatie in kaart te brengen.

Dr. Cindy Kuiper verrichtte dit onderzoek in opdracht van het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van de Hogeschool Utrecht. Zij werd daarbij ondersteund door een klankbordgroep vanuit het Platform Taalgericht Vakonderwijs. Het onderzoek geeft weliswaar geen compleet beeld van de situatie in de opleidingen, maar draagt veel relevante vragen aan die richting kunnen geven aan breder vervolgonderzoek.

Cindy's bevindingen zijn relevant voor de versterking van opleidingsonderwijs dat zich rekenschap geeft van de talige diversiteit in scholen. Al is taalgericht vakonderwijs benoemd als leerdoel in de kennisbasis, er is gerichte aansturing nodig vanuit het beleid en management van opleidingen. Ook bepleit Cindy samenwerking in de doorontwikkeling van de didactiek, geschraagd door (onwerp-)onderzoek. We verwachten dat dit rapport daar een impuls voor zal geven.

Maaïke Hajer
Lector Meertaligheid en Onderwijs

Dankwoord

In december 2020 startte ik met het onderzoek 'Curriculumanalyse taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen' in opdracht van het Platform Taalgericht Vakonderwijs en het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van Hogeschool Utrecht. Hoewel we middenin een corona-lockdown zaten, lukte het toch om samen met veel collega's in het land zicht te krijgen op de inbedding van TVO in de verschillende lerarenopleidingen. Hierbij spreek ik dan ook mijn dank uit aan TVO-experts Eva Breedveld, Anique Bokdam, Nanke Dokter, Dorien Doornebos, Jannet van Drie, Marlies Hemel, Tamar Israel, Sanne Koetsier, Inge van Meelis, Suzanne van Norden, Edy van Renselaar, Roos Scharren en Monica Wijers, en alle betrokkenen die zij vanuit hun instellingen om input hebben gevraagd. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de klankbordgroep die op gezette tijden meedacht over de inhoud, richting en uitvoering van het onderzoek: Bart van der Leeuw, Roeland Harms, Anke Herder en Mieke Lafleur.

Tijdens het onderzoek heb ik gemerkt hoezeer aandacht voor taal in het (vak)onderwijs mensen na aan het hart ligt, net als dat bij mij het geval is. Ik spreek hierbij dan ook de wens uit dat TVO in de lerarenopleidingen een impuls krijgt. Een impuls die ervoor zorgt dat niet alleen alle opleiders in eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen en pabo's TVO op waarde schatten, maar ook andere actoren in de kwaliteitszorg van opleidingen en spelers in het onderzoeksveld. Een impuls die ervoor zorgt dat TVO als krachtige didactische benadering in alle curricula en vakken een stevige plek krijgt, zodat studenten de lerarenopleiding verlaten als taalbewuste en taalkrachtige startende onderwijsprofessionals.

Oktober 2021

Cindy Kuiper, Taalimpact

Samenvatting

Lerarenopleidingen hebben de verantwoordelijkheid om toekomstige leraren in te wijden in een didactiek die taalontwikkeling integreert in vakken, Taalgericht Vakonderwijs (TVO) genaamd. Met TVO bedoelen we de didactiek waarin vaktaalontwikkeling een expliciet doel is en waar onderwijs wordt gepland dat gerichte taalsteun biedt, vol interactiemogelijkheden zit en contextrijk is (Hajer & Meestringa, 2020). Leraren kunnen dan vervolgens zelf (vak)onderwijs van hoge kwaliteit bieden aan het grote aantal leerlingen in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs die ondersteuning behoeven in hun taalvaardigheid bij het leren in diverse schoolvakken. Er ligt dus een taak binnen alle lerarenopleidingen (gericht op de diverse schoolvakken c.q. vakgebieden binnen pabo's) om een plek en vorm voor TVO te vinden binnen hun curricula. Echter, het is onduidelijk hoe opleidingen deze inbedding van TVO vormgeven.

Dit rapport doet verslag van een verkennend en beschrijvend onderzoek (looptijd januari-september 2021) naar de vraag: *“In hoeverre is taalgericht vakonderwijs ingebed in de lerarenopleidingen in Nederland?”*, in opdracht van het lectoraat *Meertaligheid en Onderwijs* (HU) en het *Platform Taalgericht Vakonderwijs*. Om de vraag te beantwoorden werden eerst TVO-experts (n=15) van dertien eerste- en tweedegraadslerarenopleidingen en pabo's bevestigd aan de hand van een interviewgids. Vervolgens zijn een aantal experts binnen hun opleidingen (n=4) aan de hand van een gespreksleidraad (live of digitaal) bij verschillende vakgroepen nagegaan hoe de inbedding van TVO in verschillende curriculumonderdelen vorm heeft gekregen. Via kwalitatieve data-analyse werd vervolgens in de interviewtranscripten en verkregen schriftelijke input vanuit de gespreksleidraad gezocht naar patronen in antwoorden, alsook naar opvallende verschillen. De rapportage op basis van de verkregen data is ter validering aan alle betrokken TVO-experts voorgelegd.

Het belang van taalgerichte vakdidactische competenties van leraren wordt bij de bevestigden breed erkend. In de curricula kent TVO echter geen vanzelfsprekende, structurele verankering en is de mate en wijze van inbedding sterk afhankelijk van individuen en hun beschikbare tijd, prioriteit en expertise. Daardoor fluctueert de positionering van TVO in de verschillende vakken en vakgroepen, en daarmee ook het eigenaarschap. Het gebrek aan een eenduidige opvatting van TVO en taalbeleid, en de vertaalslag hiervan in de verschillende lagen van de lerarenopleiding (taalvaardigheid student, taaldidactiek student, taaldidactiek opleider), is hier mogelijk debet aan. Verder blijkt dat de opname van het thema taal en leren in landelijke beleidsdocumenten onvoldoende stuurkracht genereert om implementatie in het opleidingscurriculum af te dwingen.

Op basis van de resultaten zijn de belangrijkste aanbevelingen:

1. **Koppel taalontwikkeling binnen vakcontexten** krachtiger **aan grote beleidsthema's** (binnen de instellingen) zoals (digitale) geletterdheid, inclusie en kansengelijkheid. Dat bevordert agendering op lokaal en nadrukkelijk ook op landelijk niveau.
2. Maak doorontwikkeling van goede praktijken rond het opleiden en professionaliseren van leraren op **landelijke onderzoeksagenda's** zichtbaarder. Samenwerking op geprioriteerde vragen kan lokale bevindingen helpen analyseren, good practices in beeld helpen brengen, en curriculumontwerpstudies bevorderen.
3. Zorg **landelijk** voor meer **strategische agendering van TVO**, en voor verbinding gericht op kennisdeling en -ontwikkeling van leraren (in opleiding) en hun TVO-bekwaamheden. Het gaat dan om verbinding tussen TVO-experts in instellingen, hun management en andere actoren in de kwaliteitszorg van opleidingen (zoals bijvoorbeeld vakdidactische netwerken).

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	7
2 Achtergrond.....	8
2.1 TVO als didactische benadering.....	8
2.2 TVO in de lerarenopleidingen.....	9
2.3 Onderzoeksvragen	11
3 Methode	13
3.1 Type onderzoek	13
3.2 Deelnemers	13
3.3 Dataverzameling en instrumenten	14
3.4 Data-analyse.....	14
4.1 Interviews TVO-experts.....	15
4.1.1 Belang en urgentie.....	15
4.1.2 Huidige en gewenste situatie	17
4.1.3 Bevorderende en belemmerende factoren	21
4.2 Gespreksleidraad inbedding TVO.....	22
4.2.1 Casus 1 Inbedding TVO in lerarenopleiding HAN	23
4.2.2 Casus 2 Inbedding TVO in lerarenopleiding HU	25
4.2.3 Casus 3 Inbedding TVO in lerarenopleiding Windesheim.....	28
4.2.4 Casus 4 Inbedding TVO in lerarenopleiding UvA	28
5 Conclusies en aanbevelingen	32
5.1 Conclusies	32
5.2 Aanbevelingen.....	33
Literatuur	35
Bijlagen	36

1 Inleiding

“Taalgericht vakonderwijs behoort anno 2020 tot de didactische kennis en vaardigheden van elke leraar” (Hajer & Meestringa, 2020, p. 17)

Taalgericht Vakonderwijs (verder: TVO) werd in de jaren negentig geïntroduceerd in Nederland (Hajer, 1996). Het was een antwoord op het breed geconstateerde probleem dat veel leerlingen in uiteenlopende schoolvakken in het voortgezet onderwijs struikelden over taal, en dat veel leraren in handelingsverlegenheid verkeerden. TVO gaat ervan uit dat taalverwerving en -ontwikkeling enerzijds en een vak leren anderzijds hand-in-hand gaan en didactisch kunnen worden geïntegreerd. Sinds de introductie is het concept TVO doorontwikkeld en is er veel geëxperimenteerd met TVO in verschillende vakcontexten en in verschillende onderwijssectoren (Hajer & Meestringa, 2020).

Een van die sectoren betreft de lerarenopleiding. TVO is sinds 2008 opgenomen in de generieke kennisbasis van alle eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen en van alle vakken van de lerarenopleidingen basisonderwijs (10voordeleraar, 2017). De gedachte hierachter is dat alle aankomend leraren en docenten op deze manier tijdens hun opleiding TVO-kennis en -vaardigheden ontwikkelen, waarna ze hiermee zelf aan de slag kunnen in hun eigen onderwijspraktijk. Toch lijkt de realiteit anders. Er zijn namelijk signalen dat TVO landelijk nog te beperkt en te incidenteel aan bod komt in de lerarenopleidingen. Hierdoor is ook de inzet van TVO in het basis-, voortgezet en mbo-onderwijs beperkt, waardoor leerlingen en studenten nog te weinig profiteren van deze geïntegreerde didactische benadering. Om deze signalen te verifiëren is dit beschrijvende onderzoek uitgevoerd. We beogen hiermee de stand van zaken van TVO in de curricula van lerarenopleidingen in kaart te brengen, wat vervolgens een startpunt kan zijn voor gerichte verdere ontwikkeling van TVO. We formuleerden de volgende centrale vraag:

In hoeverre is taalgericht vakonderwijs ingebed in de lerarenopleidingen in Nederland?

In hoofdstuk 2 zoomen we eerst in op het concept TVO: wat het behelst, hoe het theoretisch onderbouwd is, en hoe het als onderwijsvernieuwing beschouwd kan worden. We sluiten dat hoofdstuk af met onze onderzoeksvragen. In hoofdstuk 3 beschrijven we vervolgens de methoden aan de hand waarvan we een antwoord hierop hebben gezocht. Vervolgens presenteren we de resultaten van ons veldonderzoek in hoofdstuk 4. Tot slot trekken we in hoofdstuk 5 een conclusie, en blikken we vooruit op ingangen en ideeën voor de verdere ontwikkeling van TVO.

2 Achtergrond

“De verwevenheid van taal met didactisch, pedagogisch en professioneel handelen blijkt sterker dan ooit tevoren” (Vanhooren & Wulftange, 2020, p. 8)

2.1 TVO als didactische benadering

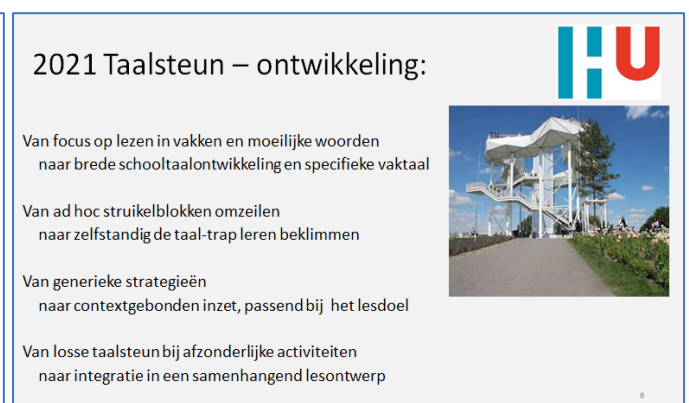
TVO als concept werd in de jaren negentig in Nederland geïntroduceerd in het voortgezet onderwijs. In 2004 verscheen het eerste *Handboek Taalgericht Vakonderwijs* (Hajer & Meestringa, 2004), waarna nog drie - telkens inhoudelijk geactualiseerde- drukken in 2009, 2013 en 2020 volgden. Anno 2020 luidt de definitie van TVO als volgt :

Taalgericht vakonderwijs is vakonderwijs waarin relevante vaktaaldoelen expliciet zijn geformuleerd. Vak- en vaktaaldoelen worden samen ontwikkeld in onderwijs dat gerichte taalsteun biedt, vol interactiemogelijkheden zit en contextrijk is (Hajer & Meestringa, 2020, p.17)

Het concept TVO werd door de jaren heen ontwikkeld (zie Figuur 1), waarbij steeds meer nadruk is komen te liggen op de pijler taalsteun die op zichzelf ook werd doorontwikkeld (zie Figuur 2).

Figuur 1. Ontwikkeling concept TVO in beeld

Figuur 2. Ontwikkeling TVO-pijler taalsteun

De focus ligt meer dan voorheen op het vakonderwijs waarvoor TVO een didactische benadering is, gericht op de vakinhoudelijke en vaktaalontwikkeling van *alle* leerders. De verbinding met vakdidactisch onderzoek is essentieel om goede aansluiting bij vakdidactiek en vaktaalontwikkeling te realiseren. Verder speelt de socioculturele leertheorie van Vygotsky (1978) een belangrijke rol: het leren van (vak)taal wordt gezien als een sociaal proces. De docent heeft daarbij een belangrijke rol omdat hij leerders door middel van adaptieve, tijdelijke ondersteuning (ook wel 'scaffolding' genoemd) op weg kan helpen naar een hoger niveau dat de leerder alleen niet kan bereiken.

Om leerders deze ondersteuning te kunnen bieden, hebben docenten kennis van en ervaring met de drie pijlers van TVO nodig: context, interactie en taalsteun. Met context wordt bedoeld dat docenten aansluiten bij bekende contexten van leerders waar de nieuwe stof

aan gekoppeld kan worden, en dat ze deze helpen uitbreiden met nieuwe contexten door verschillende soorten input te bieden. Leren in interactie houdt in dat leerders en docenten al pratend en schrijvend, luisterend en lezend veronderstellingen, vragen en bevindingen uitwisselen. En taalsteun is gerichte steun van docenten aan leerders bij het begrijpen en zelf produceren van taal. Deze kennis en ervaring van TVO en de drie pijlers vraagt expliciete aandacht in de opleiding en professionele ontwikkeling van docenten. Zijn ontwikkelen deze kennis niet automatisch.

TVO en taalbeleid

TVO is daarom als didactische benadering idealiter ingebed in een schoolbreed taalbeleid.

Het gaat daarbij om schoolbrede afspraken over hoe er met het hele team aan de taalontwikkeling van leerlingen/studenten wordt gewerkt. Er wordt al jaren aangestuurd op taalbeleid op scholen, onder andere naar aanleiding van het Referentiekader taal, dat vanaf 2010 verplicht is voor het po, vo en mbo. Ook in het hoger onderwijs wordt veelvuldig gepleit voor taalbeleid (Herelixka & Verhulst, 2014; Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, 2015), om gezamenlijk werk te maken van de taalontwikkeling van studenten. Desondanks is het hebben van een taalbeleid, en het actief werken

Taalbeleid is de structurele en strategische aanpak van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoefte van de leerlingen, ten behoeve van hun algehele ontwikkeling en verbetering van hun onderwijsresultaten (Bogaert & Van den Branden in Hajer & Meestringa, 2020)

vanuit zo'n beleid met TVO (of: taalontwikkellend onderwijs) als didactische benadering, nog geen gemeengoed. Zonder inbedding in taalbeleid (of breder: onderwijsbeleid of kwaliteitsbeleid) of op z'n minst een gezamenlijke aanpak is de inzet van TVO lastig: taalgerichte lesactiviteiten staan dan te veel op zichzelf, hebben weinig impact en worden niet geborgd (zie ook Kuiper, 2018).

2.2 TVO in de lerarenopleidingen

Voor de lerarenopleidingen is TVO op twee manieren relevant. Ten eerste is het een leerdoel: alle toekomstige leraren verdiepen en bekwamen zich in taalgerichte didactiek binnen hun vak. Ten tweede is TVO ook een vakdidactisch instrument dat voor de ontwikkeling van de taalvaardigheid van de studenten zelf benut kan worden. Door het inzetten van taalgerichte vakdidactiek in de diverse vakken van bijvoorbeeld de lerarenopleidingen kunnen leraren-in-opleiding werken aan hun eigen professionele taalvaardigheid.

Inbedding TVO op papier – het beoogde leerplan

TVO is sinds 2008 opgenomen in de landelijke kennisbases. Het 'Landelijk Expertisecentrum Opleidingen Nederlands en Diversiteit' (LEONED) stelde zich hiermee ten doel om een taalontwikkellende didactiek in alle vakken in te bedden via de lerarenopleidingen. In de meest recente kennisbasis voor tweedegraads lerarenopleidingen (10voordeleraar Vereniging Hogescholen, 2017) wordt TVO aangehaald in de verantwoordingstekst op p. 8/9 (integrale tekst opgenomen in Bijlage 1). Er wordt daarin onder andere het volgende gesteld:

“Leerlingen zijn in vaklessen (vak)taal aan het verwerven. Hierbij gaan taalontwikkeling en begripsontwikkeling hand in hand. De didactische benadering die taal- en vakleren combineert, heet Taalgericht vakonderwijs (of Taalontwikkeld vakonderwijs). Hoewel niet specifiek aangegeven in deze kennisbasis moet elke leraar hier goed van doordrongen zijn (p. 8/9).”

Hoewel het citaat krachtig weergeeft wat het belang van TVO is met het oog op het gelijktijdig werken aan vak- en taalontwikkeling, toont het ook vrijblijvendheid. Men wil dat elke leraar ‘doordrongen’ is van (het belang van) TVO, maar de benadering krijgt verder in het document geen ‘specifieke’ aandacht. Opvallend is dan ook het volgende fragment, waarin hoge verwachtingen van lerarenopleiders worden geuit voor wat betreft TVO:

“Taalgericht lesgeven komt naar voren bij de gebruikte vakdidactische werkvormen, de taalgerichtheid van toetsen en bij beoordelen. Bij bewust taalgericht onderwijs worden de doelen van taalontwikkeling meegenomen en kunnen deze expliciet worden geformuleerd (p.9).”

Deze uitspraak laat zien dat, ondanks de beperkte aandacht voor TVO in de kennisbasis, er wel wordt verwacht dat TVO actief wordt ingezet in onderwijs en toetsing, én dat lerarenopleiders actief werken met geëxpliciteerde (vak)taaldoelen. De veronderstelling die hieronder ligt is dat alle lerarenopleiders beschikken over TVO-kennis en -kunde.

In de kennisbasis voor de pabo (10voordeleraar, 2021) staat er bij het hoofdstuk Zaakvakken (p. 123) het volgende te lezen over het bevorderen van de (vak)taalontwikkeling in de vakken:

“Binnen het zaakvakonderwijs wordt verband gelegd met andere leergebieden. Door aandacht te besteden aan talige aspecten krijgen leerlingen beter inzicht in vaak lastige en abstracte begrippen die in de zaakvakken worden gebruikt (bijvoorbeeld: schaduw, klimaat, zuurstof of regenten). Ook leren zij tegelijkertijd meer van taal. Dit levert een win-win situatie op omdat kennisontwikkeling en taalontwikkeling dan hand-in-hand gaan (Beek & Verhallen, 2012; Expertisecentrum Nederlands, 2010).”

Uit deze tekst blijkt ook het belang van het verweven van taal- en vakontwikkeling voor kinderen, en wordt er – weliswaar in algemene zin- verwezen naar taalgerichte didactiek (‘aandacht besteden aan talige aspecten’). Elders in het document (p. 81, bij ‘Domein 1 Mondelinge taalvaardigheid’) wordt benoemd dat startbekwame leraren dienen te beschikken over ‘taalontwikkende interactievaardigheden’, maar een duidelijke uitwerking van TVO of taalontwikkende didactiek in brede zin is niet aangetroffen in deze kennisbasis.

Naast de kennisbases verscheen in 2006 op verzoek van de Taalunie het voor lerarenopleidingen relevante document ‘Dertien doelen in een dozijn’ (Paus et al., 2006). Hierin werd voor het eerst op een systematische manier beschreven over welke taalcompetenties elke leraar minimaal moet beschikken om goed onderwijs te kunnen geven. In 2020 verscheen een vervolg op dit document getiteld ‘De taalcompetente leraar’ (Vanhooren & Wulfange, 2020), waarin taalcompetenties van leraren zijn gerubriceerd naar didactisch, pedagogisch en professioneel handelen.

Inbedding TVO in de praktijk

In zijn proefschrift over het opleiden van taalbewuste docenten natuurkunde, scheikunde en techniek (2018) stelt Van Dijk dat het moeilijk is om TVO een plaats te geven in de lerarenopleiding, ondanks opname in de generieke kennisbasis (van tweedegraads lerarenopleidingen). Hij geeft hiervoor een drietal mogelijke verklaringen: 1) het inbedden van TVO in het curriculum vereist een lastige combinatie van expertise op het gebied van taal, vak, didactiek en het opleiden van leraren, 2) het positioneren van TVO in de onderwijskundelijn bijt met de vakdidactische aard van TVO, en 3) TVO moet concurreren met vele andere aandachtspunten in de opleiding. Hij stelt het KALISTTE-model voor, waarmee men vanuit TVO in drie typen studieonderdelen van lerarenopleidingen (vakdidactiek, vak en stage) aandacht kan besteden aan (vak)taalontwikkeling (zie Bijlage 2).

Ook uit het proefschrift van Swart (2018) blijkt dat het werken met TVO (hier: taalontwikkend onderwijs) in lerarenopleidingen geen vanzelfsprekendheid is. Zij refereert daarbij vooral aan het taalbewust leren en lesgeven van lerarenopleiders zelf, waarvoor onvoldoende aandacht is. Swart stelt:

“In het onderwijs praten leraren meestal over het leren van hun studenten. Er wordt minder, of soms helemaal niet, gesproken over het leren en de taal van de leraren zelf.” (Swart, 2018, p.148).

Zij geeft daarbij aan dat het ‘vermogen van een onderwijsinstelling om een leercultuur te ontwikkelen’ noodzakelijk is om opleiders te stimuleren te praten over hun eigen taal in leren en lesgeven, en de ervaren tekortkomingen daarbij.

Verder lijken (vertrouwelijke, niet-gepubliceerde) verslagen van peer reviews over de inbedding van TVO bij verschillende bacheloropleidingen Nederlands een vergelijkbaar beeld weer te geven: ook daar blijkt het positioneren van taalgericht (vak)onderwijs en taalbeleid binnen de opleiding (dan als onderdeel van vakdidactiek) een uitdaging te zijn. Wel zijn er duidelijke verschillen waar te nemen: in sommige lerarenopleidingen is er veel aandacht voor TVO en wordt het belang ervan alom erkend en vertaald naar de praktijk, terwijl TVO bij andere lerarenopleidingen nauwelijks leeft.

Op basis van bovenstaande analyse van schriftelijke bronnen lijkt het nog onvoldoende duidelijk te zijn hoe TVO ingebed kan worden in de lerarenopleidingen, hoe lerarenopleiders zich kunnen bekwamen in het verzorgen van TVO, en hoe studenten in hun opleiding kunnen leren om TVO toe te passen.

2.3 Onderzoeksvragen

Om een antwoord te vinden op de centrale vraag over de inbedding van TVO in de praktijk van lerarenopleidingen, formuleerden we twee onderzoeksvragen.

1. Hoe is TVO ingebed in de lerarenopleiding volgens TVO-experts?
2. Hoe is TVO feitelijk ingebed in de curricula van verschillende lerarenopleidingen?

Met 'lerarenopleiding' bedoelen we in dit onderzoek zowel de eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen als de lerarenopleiding voor het basisonderwijs (pabo). Verder bedoelen we met 'TVO-experts' de contactpersonen binnen lerarenopleidingen die zich actief bezighouden (of hebben gehouden) met de inbedding van TVO. Tot slot benaderen we de inbedding van TVO 'in de curricula' bij onderzoeksvraag 2 vanuit drie typen studieonderdelen, te weten vakdidactiek, vak en stage (vgl. Van Dijk, 2018). In het volgende hoofdstuk beschrijven we hoe we te werk zijn gegaan om een antwoord te vinden op de twee onderzoeksvragen.

3 Methode

“Taal is denken, en als je wilt dat studenten hun denken kunnen verwoorden, moet je zorgen dat ze de juiste tools krijgen” (Nanke Dokter, Fontys)

3.1 Type onderzoek

Dit onderzoek kan getypeerd worden als een explorerend en beschrijvend kwalitatief onderzoek. Vanuit de eerste onderzoeksvraag zijn we op zoek gegaan naar percepties van TVO-experts rondom het inbedden van TVO; hoe ontstaat aandacht voor TVO, hoe wordt er samengewerkt aan TVO, en welke factoren bevorderen of belemmeren juist de aandacht voor taal in het onderwijs? Vanuit de tweede vraag wilden we meer grip krijgen op de feitelijke inbedding van TVO in het curriculum: waar in het onderwijs komt TVO aan bod, en op welke manier? Het onderzoek is in twee fasen uitgevoerd: in fase 1 zijn de percepties omtrent TVO in kaart gebracht, in fase 2 hebben we de daadwerkelijke inbedding ervan in beeld proberen te brengen.

3.2 Deelnemers

In de eerste fase van het onderzoek hebben we ons gewend tot een aantal TVO-experts binnen lerarenopleidingen van verschillende Nederlandse instellingen, die veelal verbonden zijn aan het Platform Taalgericht Vakonderwijs (zie Tabel 1). Er is geen representativiteit nagestreefd, gezien het exploratieve karakter van de studie. Bij de selectie van contactpersonen hebben we rekening gehouden met de verschillende typen lerarenopleidingen (eerstegraads, tweedegraads, pabo, PDG-traject¹). Alle betrokkenen zijn in januari/februari 2021 benaderd voor een online interview.

Tabel 1. *Overzicht TVO-experts interviews*

Contactpersoon	Functie	Focus	Instelling
Nanke Dokter	Lerarenopleider Nederlands	Pabo	Fontys Hogeschool
Suzanne van Norden	Voorheen lerarenopleider Nederlands, nu trainer	Pabo	Marnix Academie
Anique Bokdam	Lerarenopleider Nederlands	Pabo	Hogeschool Saxion
Tamar Israel	Voorheen lerarenopleider Nederlands, nu Projectleider WERKplaats Taal	Pabo en tweedegraads	Hogeschool Rotterdam
Eva Breedveld	Lerarenopleider Nederlands	Tweedegraads	Hogeschool van Amsterdam
Dorien Doornebos	Lerarenopleider Economie	Tweedegraads	Fontys Hogeschool
Roeland Harms	Lerarenopleider Nederlands	Tweedegraads	Hogeschool Arnhem Nijmegen
Roos Scharren	Lerarenopleider Nederlands	Tweedegraads	Hogeschool Utrecht
Mieke Lafleur	Lid projectgroep Taalbeleid en lerarenopleider NT2 (ISK, vo, mbo)	Tweedegraads	Hogeschool Utrecht
Sanne Koetsier	Lerarenopleider Nederlands	Tweedegraads	Windesheim
Marlies Hemel	Lerarenopleider Nederlands	Tweedegraads	NHL Stenden
Jannet van Drie	Lerarenopleider	Eerstegraads	Universiteit van Amsterdam
Monica Wijers	Lerarenopleider	Eerstegraads	Universiteit Utrecht
Inge van Meelis	Senior adviseur Taal in (v)mbo	Mbo	ITTA Kennisinstituut voor Taalontwikkeling
Edy van Renselaar	Lerarenopleider PDG	Mbo (PDG-traject)	Hogeschool Utrecht

¹ Het PDG-traject is gericht op aankomend docenten in het mbo; PDG staat voor Pedagogisch Didactisch Getuigschrift.

Ook in de tweede fase van het onderzoek, bedoeld om de feitelijke inbedding van TVO in de curricula te schetsen, zijn de TVO-experts uit Tabel 1 benaderd, maar dan als intermediair. We vroegen hen met collega's in gesprek te gaan over de inbedding van TVO, of om collega's te stimuleren hierover een aantal vragen te beantwoorden in een digitale vragenlijst.

3.3 Dataverzameling en instrumenten

We hebben twee instrumenten ontwikkeld om data te verzamelen. In fase 1 van het onderzoek hebben we een semi-gestructureerde interviewgide ontwikkeld om de percepties van TVO-experts in kaart te brengen. Deze interviewgide bestond uit drie thema's: 1) Belang en urgentie TVO, 2) Huidige en gewenste situatie TVO, en 3) Bevorderende en belemmerende factoren inbedding TVO. Per thema werden enkele richtvragen geformuleerd. De interviewgide is opgenomen in Bijlage 3. In de periode februari/maart 2021 zijn alle interviews online gehouden via MS Teams. Alle gesprekken zijn opgenomen (audio/video) en samenvattend getranscribeerd voor analyse.

In fase 2 van het onderzoek hebben we een gespreksleidraad ontwikkeld. Aan de hand van deze leidraad wilden we in kaart brengen hoe TVO feitelijk in de curricula van verschillende lerarenopleidingen ingebed is, op basis van concreet materiaal uit het curriculum. We kozen voor een gespreksleidraad en niet voor een documentanalyse om twee redenen. Ten eerste omdat in fase 1 bleek dat TVO vaak niet expliciet maar impliciet in de curricula is opgenomen, en ten tweede omdat TVO-experts met een gerichte gespreksleidraad het gesprek met hun collega's over TVO gerichter konden aangaan. Voor de indeling van de leidraad hebben we het KALISTTE-model (Van Dijk, 2018) benut, in die zin dat we op het niveau van vakdidactiek, op het niveau van vakken, en op het niveau van de stagepraktijk vragen rondom de inbedding van TVO hebben gesteld (zie ook Bijlage 2). We voegden daaraan het niveau 'taal en de lerarenopleider' toe, om ook inzichtelijk te maken in hoeverre lerarenopleiders capabel zijn om TVO in te zetten, en welke eventuele professionalisering hiervoor gewenst is. De leidraad is opgenomen in Bijlage 4.

In de periode april-juni 2021 is de gespreksleidraad ingezet om data te verzamelen per instelling. Daarbij is de leidraad soms gehanteerd door de TVO-experts per instelling om het gesprek over TVO aan te gaan met hun collega's. Ook is de leidraad, in de vorm van een Qualtrics-vragenlijst, soms door de experts uitgezet onder collega's om op die (digitale) manier input te verzamelen.

3.4 Data-analyse

Om de data verkregen via de interviews en de gespreksleidraad te analyseren hebben we gebruik gemaakt van kwalitatieve data-analyse (Boeije, 2005). Op basis van de samenvattende transcripten van de interviews zijn we per thema uit de interviewgide op zoek gegaan naar patronen in antwoorden, alsook naar opvallende verschillen. De verkregen data zijn ter validering meermaals besproken in sessies met de klankbordgroep van dit onderzoek². Tevens zijn de verkregen data gepresenteerd aan en besproken met collega's van lerarenopleidingen tijdens een bijeenkomst van het *Platform Taalgericht Vakonderwijs* (maart 2021) en de TVO-conferentie *Taalsteun in het Vakonderwijs* (mei 2021). Daarnaast is het concept-verslag, bij wijze van member check, voorgelegd aan alle betrokken TVO-experts.

² Bestaande uit TVO-experts Anke Herder, Roeland Harms, Mieke Lafleur, Bart van der Leeuw en Maaïke Hajer

4 Resultaten

“De principes van TVO zouden voor iedereen een soort gedeelde waarde moeten zijn, en daarmee een gedeelde opdracht.” (Eva Breedveld, HvA)

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten. Daarbij gaan we eerst in op de gegevens die we op basis van de interviews hebben verkregen rondom percepties van TVO aan de hand van de eerste onderzoeksvraag: *Hoe is TVO ingebed in de lerarenopleiding volgens TVO-experts?* Vervolgens zoomen we in op de input die we hebben verzameld over de inbedding in het curriculum naar aanleiding van de tweede onderzoeksvraag: *Hoe is TVO ingebed in de curricula van verschillende lerarenopleidingen?*

Gezien het doel van dit verkennende onderzoek en het beperkte aantal geïnterviewden en respondenten beschrijven we de resultaten vanuit de eerste- en tweedegraadsopleidingen en pabo's niet structureel apart, alleen wanneer de resultaten daartoe aanleiding geven.

4.1 Interviews TVO-experts

De resultaten op basis van de interviews worden per thema uit de interviewgide gepresenteerd: 1 Belang en urgentie, 2 Huidige en gewenste situatie, en 3 Bevorderende en belemmerende factoren. Citaten uit de interviews worden ter illustratie van patronen aangehaald. Hierbij worden de initialen van contactpersonen (zie Tabel 1, p.8) gebruikt.

4.1.1 Belang en urgentie

In de interviews is gevraagd naar het ervaren belang en de ervaren urgentie van TVO door de geïnterviewden zelf, en door verschillende groepen collega's zoals vakdocenten en management.

Het belang van TVO als didactische benadering voor de geïnterviewden zelf is evident. Ze verwijzen daarbij onder meer naar de relatie met denken, met vakinhoud en met het werkveld:

“Ik vind het voor aankomend leraren heel belangrijk dat ze de relatie tussen taal en denken zien, en dat ze zien hoe hun vak gebruikmaakt van taal.” (Eva Breedveld, HvA)

“Het taalonderwijs is losgezongen van de inhoud en dat moet je terug zien te krijgen.” (Suzanne van Norden, Marnix)

“Taal is enorm belangrijk, vooral ook aandacht voor taal in het vakonderwijs; studenten moeten die taal leren om op de werkvloer goed te kunnen functioneren.” (Edy van Renselaar, HU)

Het ervaren belang van TVO onder diverse collegagroepen (vakdocenten, curriculumverantwoordelijken en management) schatten de geïnterviewden over het algemeen in als 'beperkt'. Ten aanzien van vakdocenten worden hiervoor verschillende oorzaken genoemd, zoals gebrek aan kennis over TVO en het nut ervan, gebrek aan tijd om

hier aandacht aan te besteden, handelingsverlegenheid en werkdruk. Ook het ontbreken van een verplichting om taalgericht te werken wordt aangehaald als reden:

“Als je moet kiezen tussen hoe je die les taalgerichter kunt maken of je les überhaupt voorbereiden, dan kies je voor voorbereiden, want anders sta je met je mond vol tanden voor die klas. TVO moet ‘moeten’, anders gebeurt het niet.” (Tamar Israel, HR)

“Aan de beroepsopdrachten in de verschillende opleidingen binnen de clusters Exact, Talen en Maatschappijvakken worden niet altijd TVO-leerdoelen gekoppeld, en ook geen TVO-beoordelingscriteria; het is dan aan de clusters zelf in hoeverre TVO echt een plek krijgt, dus er is sprake van een soort vrijblijvendheid.” (Eva Breedveld, HvA)

Ten aanzien van het ervaren belang en de ervaren urgentie van het inbedden van TVO onder curriculumverantwoordelijken geeft de meerderheid aan dat deze niet groot is. De belangrijkste reden hiervoor lijkt te zijn dat TVO moet ‘opboksen’ tegen andere thema’s en dat het als ‘iets extra’s’ wordt ervaren:

“Er moet al zoveel, TVO is één van de vele thema’s die we in het onderwijs willen terugzien.” (Dorien Doornebos, Fontys)

“Ik krijg onderwijskundigen niet zo ver om ook nog eens taaldoelen te stellen (...) voor hen voelt het als ‘erbij’, maar je moet het omdraaien: het is namelijk de basis.” (Marlies Hemel, NHL)

Ook bij het management van lerarenopleidingen is de aandacht voor taal beperkt en sterk persoonsafhankelijk, blijkt uit de interviews. De meeste geïnterviewden geven aan dat TVO geen standaard onderwerp op de managementagenda is omdat taal veelal een impliciet thema dan wel probleem is. Wel staan thema’s zoals kansengelijkheid of laaggeletterdheid op de agenda, en daarmee taal indirect ook. Het ervaren belang onder managers en ook de urgentie om aandacht te besteden aan taalgericht werken is wel een belangrijke factor, aldus een aantal geïnterviewden.

“De rol van de manager is ontzettend belangrijk, hij of zij kan het maken of breken. (...) Als de manager het niet wil, gebeurt het niet; de jaartaken zitten al zo vol.” (Roos Scharren, HAN)

“Onze directie ziet het. We zijn gezegend met een directeur die zelf een talenstudie gedaan heeft.” (Roeland Harms, HAN)

Over de verschillende soorten lerarenopleidingen heen lijkt het ervaren belang van TVO en taal in het onderwijs onder collega’s het grootst bij de pabo-opleidingen. Een verklaring hiervoor is dat taal in het po een centralere plek inneemt in het curriculum dan in het vo en mbo. Desondanks is aandacht voor taal in de (zaak-)vakken ook op de pabo geen vanzelfsprekendheid, zoals onderstaande citaten illustreren:

“Ook op de pabo blijft iedereen het liefst op z’n eigen eilandje zitten, want je hebt het al druk genoeg.” (Tamar Israel, HR)

“Veel collega’s vergeten wellicht dat TVO ertoe doet en dat ze een relatie kunnen leggen met hun vak.” (Anique Bokdam, Saxion)

Op de vraag of TVO een teamvraagstuk is of eerder een individuele missie, antwoorden de meeste geïnterviewden dat het eerste wenselijk is, maar dat het laatste veelal de praktijk is. Sommigen vinden dat TVO uiteindelijk niet eens ‘een teamvraagstuk’ zou moeten zijn, maar dat TVO de basis van lerarenopleidingen zou moeten zijn, iets wat altijd centraal staat. Er wordt *overall* gesteld dat er een groep aanjagers nodig is die het belang van taalgericht werken stelselmatig onderstreept, en die de urgentie om er nu werk van te maken blijft benadrukken. In de praktijk blijkt deze groep aanjagers bijna altijd te bestaan uit neerlandici, en dat is een risico, aldus één van de geïnterviewden:

“Ik geef jaarlijks een college over TVO bij de lerarenopleiding Wiskunde. Je ziet dan dat de expertise altijd bij ‘Nederlands’ wordt gehaald en dan krijg je het nooit echt goed in de opleiding. Dan blijft het altijd iets van Nederlands en dat is nou juist niet wat je wilt met TVO. Dat is echt een paradox.” (Roeland Harms, HAN)

In de gesprekken over belang en urgentie wordt ook de toegenomen aandacht voor TVO op vo-scholen een aantal keren aangehaald. Zo wordt er gesteld dat niet alleen in de (rand)stedelijke context, maar juist ook vanuit de dorpen vo-scholen bij lerarenopleidingen aankloppen voor nascholing rondom taalbeleid en taalgericht werken.

Tot slot komt uit de interviews naar voren dat de term TVO en ook ‘taalbeleid’ weerstand kan oproepen bij collega’s. Sommigen geven aan dat de term ‘taalontwikkeland lesgeven’ meer in zwang is. De weerstand bij collega’s wordt veelal verklaard vanuit een smalle opvatting van taal (taal= spelling + grammatica), de ‘schotten’ tussen taal en de andere vakken (‘jij bent van taal, ik niet’), en de indruk dat TVO ‘iets groots’ is waar collega’s heel veel tijd en moeite in moeten steken alvorens ze het in de praktijk kunnen brengen.

Samengevat lijkt het ervaren belang van aandacht voor taal in het onderwijs en van taalgericht vakonderwijs als didactische benadering vooral beperkt tot bepaalde groepen en individuen binnen de lerarenopleidingen. Ook de ervaren urgentie om daadwerkelijk aan de slag te gaan met TVO, als onderdeel van het curriculum en in de feitelijke onderwijspraktijk, kan als beperkt worden opgevat.

4.1.2 Huidige en gewenste situatie

In de interviews is ook gevraagd naar hoe TVO-experts aankijken tegen de huidige inbedding van TVO in het curriculum en de onderwijs- en stagepraktijk, en hoe zij leraren idealiter de opleiding zouden zien verlaten voor wat betreft TVO-vaardigheden.

Huidige situatie

Overall geven de meeste geïnterviewden aan dat de huidige inbedding van TVO in hun opleiding suboptimaal is. Daarnaast geven zij aan dat er veelal een generieke (en geen vakspecifieke) insteek in hun opleiding is gekozen, in lijn met de plek van TVO in de generieke kennisbasis. Eén van de respondenten wijst daarbij op een risico:

“Doordat TVO in de generieke kennisbasis zit, is het maar een flintertje van de enorme lijst aan onderwerpen die langskomt. Wat leert de aanstaande docent dan precies? (...) Door die generieke inbedding ben je dus afhankelijk van de individuele docent in hoeverre TVO echt aan bod komt, en als dat het geval is, wil dat niet zeggen dat a) de student dat herkent, en b) hij dat ook nog zelf toepast op zijn school. Daar zit dus ook een transferprobleem.” (Dorien Doornebos, Fontys)

Tegelijkertijd geven sommigen ook aan dat TVO misschien niet expliciet (in de vakken) aan bod komt, maar dat er bij veel vakken wel degelijk aandacht is voor taal, zoals uit een interne bevraging bij de HAN naar voren is gekomen:

“Bij Natuurkunde besteedt men niet expliciet aandacht aan TVO, maar er wordt wel continu aandacht besteed aan het gebruik van vaktaal, want dat komt bij Natuurkunde heel nauw. Is dat dan ook niet een toepassing van TVO?” (Roeland Harms, HAN)

Verder wordt er bij het schetsen van de huidige situatie vaak op gewezen dat TVO niet breed ingebed is. Als er al aandacht is voor TVO, dan lijkt deze veelal beperkt tot één of enkele momenten door de opleiding heen, en is deze gekoppeld aan één of enkele docenten (Nederlands). Onderstaande citaten illustreren deze situatie:

“Ik vind dat TVO te veel aan mij als persoon hangt, al hebben mede-opleiders wel interesse (...) Ik moet gaan proberen het over te dragen.” (Monica Wijers, UU)

“Je kan niet zonder lezen in de vakken, dat kan niet. Daar heb ik mijn collega’s wel van overtuigd, maar dat kost moeite; men is bang dat leesonderwijs of schrijfonderwijs een te grote rol inneemt in de vakken.” (Suzanne van Norden, Marnix)

Toch zijn er ook optimistische geluiden over de huidige aandacht voor taal en taalgericht vakonderwijs bij verschillende lerarenopleidingen:

“Een van mijn PDG-kandidaten bij de opleiding tot installatiemonteur had een spel bedacht. In een kring met studenten hield hij gereedschap in de hand, gooide dat rond en diegene die ving, moest het woord noemen. Daarmee gaf hij expliciete aandacht aan taal, heel belangrijk!” (Edy van Renselaar, HU)

“De nadruk ligt op kleine interventies op het gebied van lezen of van taal en inhoud. Daar zien we heel veel winst. Dat het uiteindelijk zo is dat vierdejaars zeggen: ja, zo willen we werken! Dat taal er de hele tijd bij hoort.” (Sanne Koetsier, Windesheim)

“We hebben aan het lesformulier naast een leerdoel ook een taaldoel toegevoegd. Bij iedere les die studenten ontwerpen, moeten ze dus nu nadenken over ‘hoe wordt taal nu gebruikt in deze les, wat betekent dat voor mijn leerlingen, wat betekent het voor mij?’. Hiermee hebben we een slagje gemaakt in het taalbewustzijn.” (Nanke Dokter, Fontys)

Over de huidige inbedding van TVO in de (stage)praktijk is het beeld diffuus. Vanuit de eerste- en tweede graadsopleidingen is *overall* weinig zicht op hoeveel ruimte en aandacht er in het vo is voor TVO, bijvoorbeeld tijdens stages. Vanuit pabo-opleidingen wordt duidelijk dat de inbedding van TVO in het basisonderwijs lastig is vanwege de ‘methodes’, die daar vrij nauwgezet gevolgd worden, en de verkaveling van taalvakken:

“In het basisonderwijs zelf is taal enorm versnipperd. Ze beginnen met vrij lezen, dan gaan ze naar technisch lezen, hebben ze spelling en woordenschat en nog begrijpend lezen.” (Anique Bokdam, Saxion)

In de mbo-context blijkt de inbedding van TVO ook lastig. Geïnterviewden geven aan dat de lessen Nederlands (en soms ook de docenten) te ver afstaan van de beroepspraktijk, waardoor deze als demotiverend worden ervaren door de praktisch ingestelde studenten. Ook wordt de beperkte tijd voor lessen Nederlands en voor het gezamenlijk werken aan taal en TVO genoemd:

“Er is weinig lestijd en weinig motivatie van studenten om iets met de lessen Nederlands te doen. Dus als je niet met elkaar als team aan taalgericht vakonderwijs doet, kan je net zo goed Nederlands afschaffen want het gaat dan niks opleveren.” (Inge van Meelis, iTTA)

Op de vraag hoe TVO nu is ingebed in een taalbeleid (of breder: onderwijsbeleid) binnen de instelling, geven veel geïnterviewden aan niet te weten of er een taalbeleid is of dit in ieder geval niet te merken in de praktijk. Soms is er wel een taalbeleid, maar kent dit vooral een smalle focus (remediëring, aandacht voor taal naast het curriculum), een NT2-focus of is het vooral gericht op Engels als instructietaal in het onderwijs. Tegelijkertijd geven sommigen aan dat je niet hoeft te ‘wachten’ op een taalbeleid om in actie te komen:

“Het werkt soms beter om bij andere vakgroepen mooie voorbeelden te laten zien, dan telkens bij het management aan te geven dat er een taalbeleidsplan nodig is, een soort bottom-up aanpak dus. Met veel mooie initiatieven die bijdragen, dan wordt het (TVO) uiteindelijk wel gewaardeerd.” (Sanne Koetsier, Windesheim)

Samengevat kan gesteld worden dat er bij de meeste lerarenopleidingen geen sprake is van een brede inbedding van TVO, en ook niet van een overkoepelend taalbeleid van waaruit taalgerichte didactiek wordt gestimuleerd. Wel wordt er op kleine schaal en soms impliciet, door individuele docenten en (vak)groepen, gewerkt aan taalontwikkeling in het onderwijs. Ook in de (stage)praktijk van het po, vo en mbo lijkt brede aandacht voor taal en taalontwikkeling in het onderwijs niet vanzelfsprekend.

Gewenste situatie

Op de vraag hoe aankomend docenten idealiter de lerarenopleiding verlaten, lijkt een eenduidig beeld te bestaan onder de geïnterviewden: die startende docent dient zich bewust te zijn van de rol van taal in onderwijs en

In de interviews komen diverse TVO-leermiddelen naar voren, zoals:

- *Handboek Taalgericht Vakonderwijs (Hajer & Meestringa, 2020)*
- *Taalbewust Beroepsonderwijs (Bolle & Van Meelis, 2017)*
- *TVO-lesvoorbeelden van SLO (<https://www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/bronnen/>)*
- *TVO-theorie en -materiaal van LEONED (<https://husite.nl/leoned/>)*

leren, én beschikt idealiter over (basis)vaardigheden om de taalontwikkeling van studenten/leerlingen te stimuleren. Of zoals één van de geïnterviewden formuleert:

“Als je bereikt dat een student van bijvoorbeeld Biologie hier de poort verlaat met een besef van ‘als ik onderwijs geef moet ik ook aandacht besteden aan de taal van biologie’, dan heb je al veel bereikt.”(Roos Scharren, HAN)

Gekoppeld aan bovenstaande TVO-basisvaardigheden wordt kennis omtrent de drie pijlers van context, interactie en taalsteun meermaals genoemd. Bij deze ideaalsituatie geven overigens meerdere geïnterviewden vanuit verschillende contexten aan dat echt taalgericht kunnen werken veel praktijkervaring vraagt, en/of dat hiervoor ook nascholing nodig is:

“Sowieso is dat lastig op de pabo, je wordt opgeleid tot generalist maar als ik kijk naar de taalexpertise van studenten die bij ons afstuderen; tja, er is zo veel meer te weten. En voordat je een helicopterview hebt, voordat je echt goed kun inschatten hoe taal een rol kan spelen in de verschillende vakken...dat kan ik zelf pas denk ik sinds een paar jaar.”(Anique Bokdam, Saxion)

“We vragen al zo veel binnen één jaar en ze kunnen zo weinig doen. Het is dus vrij basaal wat we doen (...) het gaat om het bewustzijn dat taal ertoe doet (...) ze breiden dat uit met nascholing, en dat geven we ook veel”. (Jannet van Drie, UvA)

In het verlengde van de ideaalsituatie qua uitstromende studenten, schetsen de geïnterviewden ook hun ideaalsituatie in de opleiding zelf: dat er ‘zonder schotten’ tussen vakken en mét elkaar, ieder vanuit de eigen expertise, in de hele studie wordt gewerkt aan de taalontwikkeling van studenten. Daarbij hebben taal en vakinhoud elk een eigen plek, zoals een geïnterviewde bepleit vanuit de pabo-context:

“De invalshoek is vak, niet taal. Je moet het vak Taal niet afschaffen want je hebt een soort metataal nodig, taal om over taal te spreken, een taalbril. In plaats van een vak moet het eigenlijk een bril zijn. Die bril moet je aangereikt worden op de pabo. Door die bril moeten studenten vier jaar lang kijken naar de inhoud.” (Suzanne van Norden, Marnix)

Die ideaalsituatie waarin er zonder schotten gezamenlijk aan taal- en vakinhoudelijke begripsontwikkeling wordt gewerkt, lijkt vooralsnog geen gedeelde ambitie binnen de lerarenopleidingen:

“Vanuit de vakgroep Nederlands zien we voordelen van het laten verdwijnen van schotten. Veel mensen van andere vakgroepen hebben wel angst om dan vakinhoud te verliezen. Voor Nederlands voel ik die angst niet, het kan juist zo mooi versterkend werken. (...) Sommige studenten willen die schotjes ook houden; voor ons is het logisch (om ze weg te willen halen), maar voor studenten kan het verwarrend werken.”(Sanne Koetsier, Windesheim)

Samenvattend kan gesteld worden dat TVO in de gewenste situatie een gedeelde ambitie binnen lerarenopleidingen is; van alle docenten in alle vakken, waarbij het niet als ‘erbij’ wordt ervaren, maar als integraal onderdeel van het eigen (vak)onderwijs. In een dergelijk

curriculum ontwikkelen studenten zich dan idealiter tot taalbewuste leraren en docenten, die vervolgens hun TVO-vaardigheden verder kunnen ontwikkelen in de po-, vo- en mbo-praktijk. Wanneer de huidige met de gewenste situatie wordt vergeleken, valt op dat vooral het gezamenlijk (willen) werken aan de taalontwikkeling van studenten vanuit een taalkrachtig curriculum en overkoepelend beleid een aandachtspunt is. TVO lijkt vooralsnog geen gedeelde didactische benadering binnen de opleidingen, en ook niet binnen de (stage)praktijk van po, vo en mbo.

4.1.3 Bevorderende en belemmerende factoren

Aan het eind van elk interview is gevraagd naar factoren die de aandacht voor en de inbedding van TVO bevorderen, en factoren die dit juist belemmeren. Beide typen factoren zijn, ingedeeld naar beleids-, curriculum- en didactisch niveau, weergegeven in Tabel 2

Tabel 2. *Genoemde bevorderende en belemmerende factoren bij inbedding TVO in lerarenopleidingen*

	Bevorderende factoren	Belemmerende factoren
<i>Beleidsniveau</i>	• Management dat aandacht voor taal en TVO toejuicht • Koppeling van TVO aan maatschappelijke thema's zoals meertaligheid, inclusiviteit, laaggeletterdheid, PISA en kansengelijkheid • Een gedeelde visie op taal en taalontwikkeling in het onderwijs (taalbeleid) • Voldoende tijd en geld beschikbaar voor het werken aan taal en TVO vanuit management	• Geen visie op de (cruciale) rol van taal in het onderwijs (i.r.t. studiesucces) • Bezuinigingen waardoor aandacht voor TVO en fte's verdwijnen • Taalbeleid dat aan één manager hangt (en dus verdwijnt als deze vertrekt)
<i>Curriculumniveau</i>	• Curriculumherzieningen die ruimte bieden aan een didactische benadering als TVO • Verplichting om aan TVO te werken, bijvoorbeeld als vast element in les- en beoordelingsformulieren	• Curriculumherzieningen waardoor bestaansrecht van TVO en noodzaak om aandacht aan taal te besteden weer ter discussie wordt gesteld • Schotten tussen vakken en beperkte samenwerking tussen taal- en vakdocenten
<i>Didactisch niveau</i>	• Beschikbare literatuur zoals het <i>Handboek Taalgericht Vakonderwijs</i> • TVO inzetten als didactiek om (vak)onderwijs te versterken (geen insteek vanuit taal) • Zorgen bij collega-opleiders over de gebrekkige taalvaardigheid van studenten • Eigen taalbewustzijn bij collega-opleiders	• Perceptie van TVO als iets 'erbij' en van taal als alleen 'spelling en grammatica' • Gebrek aan tijd en expertise omtrent TVO bij lerarenopleiders • Gebrek aan geschikt materiaal (filmpjes, voorbeeldmateriaal) dat direct gebruikt kan worden in (vak)onderwijs • Gebrek aan geschikte literatuur (pabo)

In het verlengde van het gesprek over bevorderende en belemmerende factoren wijzen meerdere geïnterviewden ook op de rol en verantwoordelijkheid van lerarenopleiders zelf om vanuit de huidige situatie meer richting de gewenste situatie te bewegen. Uit de

volgende citaten blijkt overigens dat deze ‘verander de wereld, begin bij jezelf-aanpak’ gevoelig kan liggen bij collega’s.

“Het moet beginnen bij ons, bij mij en mijn collega’s, dat wij dat systematisch doen en met studenten hierover in gesprek gaan.”(Dorien Doornebos, Fontys)

“Daar heb ik eigenlijk nog nooit een discussie over gevoerd: hoe doen wij het didactisch met elkaar? Onze behoefte aan voorbeelden, dat is eigenlijk gewoon taboe, terwijl het een begin is.”(Suzanne van Norden, Marnix)

“Als je zelf moeite hebt met de schrijfproducten die je vraagt, dan moet je je afvragen of je studenten wel daarbij kunt begeleiden. Op het hbo vind ik dat een belangrijke. Ik vind dat als je een beroepsproduct vraagt aan studenten, dan moet je dat zelf kunnen schrijven. (Roeland Harms, HAN)”

Bovenstaande citaten illustreren het belang van het gesprek onder collega-opleiders over de rol van taal in het onderwijs en over het werken vanuit taalgericht vakonderwijs, maar ook over de eigen taalvaardigheid en het eigen taalbewustzijn als voorwaarde hiervoor.

Tot slot hebben meerdere geïnterviewden aan het einde van het interview hun ideeën gedeeld over hoe de inbedding van TVO in de toekomst verbeterd kan worden (zie Figuur 3).

- ✓ Verweef TVO in de nieuwe curricula van lerarenopleidingen
- ✓ Neem TVO expliciet op in de bekwaamheidseisen
- ✓ Koppel taal en TVO aan andere onderwijsontwikkelingen en maatschappelijke thema’s
- ✓ Maak duidelijk dat taal niet generiek is om vakdocent zich eigenaar te laten voelen (taal is niet alleen van taaldocenten)
- ✓ Zorg voor meer contact tussen vakgroepen over het belang van taal in onderwijs
- ✓ Ontwikkel (vakspecifiek) materiaal voor lerarenopleidingen en kant-en-klaarexperimenten waar (vak)docenten direct gebruik van kunnen maken, en deel dit actief
- ✓ Gebruik een handboek (zoals van Hajer en Meestringa) als kader
- ✓ Verbind lectoraten aan het Platform Taalgericht Vakonderwijs voor meer uitwisseling tussen onderwijs en onderzoek
- ✓ Maak het Platform zichtbaarder en maak duidelijk dat docenten zich kunnen laten bijscholen in TVO
- ✓ Verbind niet één persoon aan het Platform, maar juist meerdere zodat het een teamaangelegenheid wordt

Figuur 3. Ideeën ter verbetering van de integratie van TVO in de lerarenopleidingen

Figuur 3 laat vier typen ideeën zien: 1) gericht op een stevigere, landelijke inbedding van TVO als didactische benadering gekoppeld aan maatschappelijke thema’s, 2) gericht op het verbinden van taal- en vakcollega’s om TVO tot gezamenlijke ambitie te maken, 3) gericht op de ontwikkeling en het gebruik van geschikt TVO-materiaal, en 4) gericht op het verrijken van het *Platform Taalgericht Vakonderwijs*.

4.2 Gespreksleidraad inbedding TVO

Na afname van de interviews met TVO-experts zijn zij gevraagd om als intermediair in gesprek te gaan met hun collega’s over de feitelijke inbedding van TVO in het curriculum aan de hand van een gespreksleidraad (zie Bijlage 4). Hoewel enkelen hier gehoor aan gaven,

bleef de respons beperkt. We ontwikkelden daarom ook een Qualtrics-vragenlijst op basis van de gespreksleidraad; hiermee konden de TVO-experts, op een minder arbeidsintensieve manier, toch input verzamelen onder hun collega's. Deze interventie leidde tot iets meer respons, maar overall bleef deze beperkt. De relatief lage respons verwonderde niet in de complexe coronasituatie ten tijde van de dataverzameling. We beschouwen dit dan ook niet als gebrek aan belangstelling voor TVO of dit onderzoek, maar als onvermijdelijk in relatie tot de werkdruk in de lerarenopleidingen als gevolg van de Covid-pandemie.

We schetsen daarom in deze sectie geen totaalbeeld over de lerarenopleidingen heen, maar presenteren vier casusbeschrijvingen van de inbedding van TVO: bij de tweedegraads lerarenopleidingen van de HAN, de HU en Windesheim en bij de eerstegraads lerarenopleiding van de UvA. Bij de beschrijvingen maken we, voor zover passend bij de verkregen input, gebruik van de zes contexten uit de gespreksleidraad: 1) generieke didactiek, 2) vakdidactiek, 3) vakken, 4) stages, 5) keuzevakken en 6) lerarenopleiders. De eerste vijf contexten zijn geïnspireerd op het KALISTTE-model van Van Dijk (2018). De zesde context hebben we toegevoegd op basis van de interviews uit fase 1 waaruit het belang van de rol en verantwoordelijkheid van lerarenopleiders zelf bij de inbedding van TVO duidelijk naar voren kwam.

4.2.1 Casus 1 Inbedding TVO in lerarenopleiding HAN

Binnen de Hogeschool Arnhem Nijmegen is input verzameld door Roeland Harms (Nederlands) op basis van Qualtrics-vragenlijsten die zijn ingevuld door collega's vanuit Aardrijkskunde, Frans, Economie, Biologie, Drama, Duits, Engels, Wiskunde en Gezondheidszorg en Welzijn (n=10).

Context Generieke didactiek

Enkele respondenten geven aan dat er binnen de generieke didactische studieonderdelen aandacht is voor taal en de rol van taal bij leren. Vanuit Drama wordt gerefereerd aan de aandacht voor 'vertellen' in een tweedejaars lessenserie; hierbij wordt gelet op zaken als taalgebruik, timing en klankkleur. Bij Frans wordt verwezen naar uitleg over theorie van 'leren leren', waarbij de rol van taal ook aan bod komt.

Context Vakdidactiek

Bij **Economie** is er in het eerste jaar aandacht voor taal bij het vak 'Economische begrippen en concepten'. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van modellen die studenten helpen nadenken over werkvormen in de economie om van DAT naar CAT te komen.

Voorbeelden van talige leerdoelen die daaraan gekoppeld worden zijn:

- De student definieert de begrippen cognitief academisch taalgebruik (CAT) en dagelijks algemeen taalgebruik (DAT) in eigen woorden en weet wat het doel van taalgericht vakonderwijs is.
- De student heeft o.b.v. een eigen observatie geanalyseerd en geconcludeerd hoe CAT en DAT zichtbaar zijn geworden in een economieles in het tweedegraads gebied.

Men tracht studenten vooral voor te bereiden op hun rol als leraar die zijn eigen leerlingen helpt bij de vaktaalontwikkeling. Waar men tegenaan loopt is dat er verschillen in

taalvaardigheid zijn bij de instroom van studenten en dat men hen meer op maat zouden willen kunnen begeleiden.

De aandacht voor taal bij **Frans** komt zowel in eerste als in het tweede jaar terug bij Vakdidactiek. Het gaat dan om interferentie bij leerders tussen de doeltaal en het Nederlands.

Bij **Engels** bestaat de aandacht vooral uit het inzoomen op verschillen tussen het leren van een moeder- en tweede taal binnen Vakdidactiek en Linguïstiek. Als leerdoel wordt gehanteerd dat studenten de verschillen kunnen benoemen tussen L1 en L2, en de factoren die een belemmering kunnen vormen bij het aanleren van L2.

Bij **Aardrijkskunde** is er in jaar 4 aandacht voor taalgericht vakonderwijs als onderdeel van het vak Vakdidactiek. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het handboek van Hajer en Meestringa (2020) en is er een eigen reader beschikbaar over TVO. Qua leerdoel wordt er gesteld dat een student in staat moet zijn tot het 'ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van een lessenserie waarbinnen taalgericht vakonderwijs een plaats heeft'. Daarbij krijgt de student tijdens het ontwikkelen feedback op gemaakte keuzes en ontwerp.

In de vakdidactische studieonderdelen bij **Biologie** is er onder meer aandacht voor taal bij het stapsgewijs leren schrijven van een natuurwetenschappelijk verslag. Ook worden gesprekken met leerlingen geoefend vanuit taalperspectief. Als leerdoel stelt men het kunnen schrijven van een natuurwetenschappelijk verslag centraal, waarbij zowel formatief als summatief wordt getoetst.

Bij **Wiskunde** is er in principe in elk studiejaar aandacht voor taal. Het betreft dan met name de rol van taal bij het leren van wiskunde en bij het formuleren van wiskunde-opdrachten voor leerlingen. Er lijken hier geen expliciete talige leerdoelen aan verbonden te zijn. Tot slot is er ook bij de vakdidactiek van **Duits** aandacht voor taal bij de onderdelen Leerganganalyse en Onderzoek. Het betreft dan vooral instructie bij de leertaak en tijdens het onderwijs, met specifieke aandacht voor het zakelijk leren schrijven.

Context vakken

De meeste respondenten geven aan aandacht te besteden aan taal en de rol van taal in vakspecifieke lesonderdelen. Het gaat dan met name om vaktaal, begrippen en concepten die relevant zijn voor het vak en/of het beroep. Bij de MVT betreft het vooral doeltaalonderwijs en moeder- en tweedetaalverwerving. Er wordt in leerstof (verwerkt in powerpoints, leertaken, colleges) en ook soms in toetsing aandacht aan taal geschonken. Daaraan worden in de meeste gevallen (MVT uitgezonderd) geen expliciete taaldoelen gekoppeld. Wel wordt het belang van taal en van taal bij leren onderstreept, onder andere bij Drama waar 80% van het vak uit taal bestaat, aldus de betrokkene.

Context stages

Het merendeel van de respondenten geeft aan niet te weten of er binnen stages aandacht is voor taal en taalgericht werken. Bij Engels krijgen studenten wel feedback op hun taalgebruik in reflectieverslagen en worden ze, indien nodig, doorverwezen voor extra ondersteuning. De focus ligt hierbij vooral op correct taalgebruik. Bij Drama controleert de

werkplekbegeleider beroepsproducten van studenten, zoals lesplanformulieren, en geeft hij/zij hierop feedback. Dit wordt gedaan aan de hand van een (summatief) beoordelingsformulier met de focus op eenduidige communicatie die past bij de situatie en doelgroep, met aandacht voor beroepsvocabulaire. Ook correcte spreek- en presentatietechnieken krijgen aandacht.

Context lerarenopleiders

Er zijn vier vragen gesteld over de perceptie van lerarenopleiders ten aanzien van TVO:

1. *In hoeverre is TVO een breed gedragen aandachtspunt in de vakgroep?*
2. *In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van TVO gunstig?*
3. *Hoe schat je de mate van integratie van TVO in t.o.v. anderen?*
4. *Welke ondersteuningsbehoefte rondom TVO herken je?*

In Bijlage 5 zijn de resultaten per vakgroep van de HAN beschreven; hier geven we een samenvatting per vraag.

1. Overall lijkt TVO nog geen breed gedragen aandachtspunt, al is er op verschillende plekken wel aandacht voor taal in de vakken. Wel lijkt er in brede zin bewustzijn te zijn van de noodzaak om aandacht aan taal te schenken, met het oog op de taal- en kennisontwikkeling van studenten.
2. Het beeld voor wat betreft de voorwaarden voor het inbedden van TVO is diffuus: waar sommige vakgroepen wel ruimte zien voor TVO, geven andere aan dat werkdruk, de veelheid aan belangrijke thema's, en een gebrek aan expertise in de weg staan.
3. Vrijwel alle respondenten stellen dat de integratie van TVO bij de HAN in de kinderschoenen staat en aandacht behoeft. Alleen bij Drama is men positief over de mate van aandacht voor TVO, en dan voor mondeling taalgebruik, in de opleiding.
4. Qua ondersteuningsbehoefte worden 'voorbeeldmaterialen' 6 keer genoemd, 'weblectures' 5 keer, 'training en coaching' 4 keer en ook 'voorbeeldlessen' 4 keer.

4.2.2 Casus 2 Inbedding TVO in lerarenopleiding HU

Binnen de Hogeschool Utrecht is input verzameld door Mieke Lafleur (projectgroep Taalbeleid) op basis van Qualtrics-vragenlijsten die zijn ingevuld door collega's vanuit Biologie, Gezondheidszorg en Welzijn, Nederlands, Scheikunde, Techniek, Wiskunde, en Mens, Natuur en Techniek (n=8).

Context Generieke didactiek

Vijf respondenten geven aan dat er in studieonderdelen over generieke didactiek aandacht is voor de rol van taal bij leren. Deze aandacht is niet altijd expliciet en is soms afhankelijk van de leervraag van studenten. Soms zijn hieromtrent talige leerdoelen geformuleerd, bijvoorbeeld dat studenten een lessenserie moeten kunnen herschrijven waarin taalsteun is verwerkt, of een dergelijke lessenserie ontwerpen. Qua materialen wordt gebruik gemaakt van artikelen over TVO, het handboek van Hajer en Meestringa (2020) en het online boek Wijze lessen (Surma et al., 2010). Verder wordt aangegeven dat er in het eerste jaar een diagnostische taaltoets is die studenten laat zien waar ze staan met hun eigen taalvaardigheid, al is dit niet direct te relateren aan TVO.

Context Vakdidactiek

Over de aandacht voor taal bij vakdidactische onderdelen bij **Nederlands** en bij **Mens, Natuur en Techniek** is geen specifieke input aangeleverd.

Bij **Wiskunde** is er aandacht voor taal in een lessenserie Vakdidactiek waarbij het één van de elf thema's is. Het gaat dan specifiek over de taal van Wiskunde, dus bijvoorbeeld over notatie. Qua materiaal wordt er gewerkt met een aantal artikelen en een weblecture van Dolly van Eerde over taal bij Wiskunde. Ook materiaal van SLO wordt gebruikt (taalgerichte lessen bij grafieken). Concepten als thuistaal, schooltaal en vaktaal, net als de drie pijlers van TVO krijgen aandacht. Wat studenten moeten kunnen is onder andere het labelen van woorden in opgaven/schoolboeken in schooltaal/thuistaal/vaktaal en uitleggen wat de verschillen zijn. Ook moeten ze in een taalgerichte les de pijlers taalsteun/context/interactie kunnen herkennen en aanwijzen. Ze moeten zelf manieren kunnen beschrijven om de pijlers te laten voorkomen in een wiskundeles.

Bij **Techniek** wordt ongeveer 1EC besteed aan taal in onderwijs bij Vakdidactiek 2. Er wordt dan gebruik gemaakt van een artikel over taalgerichte bètadidactiek en er wordt een opdracht verstrekt om lesmateriaal te schrijven en uit te proberen in de stage. Qua talige leerdoelen richt men zich op het kunnen toepassen van de drie pijlers van TVO bij het schrijven van vakteksten. In de toekomst zoekt men naar meer integratie rondom taal in het onderwijs met de generieke didactische studieonderdelen, en wil men meer inzetten op het uitproberen van TVO in de stage, alsook reflectie daarop.

Ook bij **Biologie** is er aandacht voor taal in het onderwijs, binnen een vak van 5 EC. Er wordt hier geput uit het lesmateriaal vanuit de generieke didactische studieonderdelen rondom de drie pijlers van TVO. Er worden drie talige leerdoelen beschreven bij Biologie:

- de drie pijlers van taalgericht vakonderwijs benoemen en beargumenteren hoe die toegepast worden in biologieonderwijs in het tweedegraadsgebied
- vraagstukken rond vaktaal- en begripsontwikkeling van de leerling beschrijven en beargumenteren hoe een docent deze kan bevorderen
- individuele lessen en lessenseries rondom een bepaald thema ontwerpen gebruik makend van de elementen van taalgericht vakonderwijs en vaktaal- en begripsontwikkeling, alsook de keuze van de leerstof en keuze van onderwijsactiviteiten en werkvormen beargumenteren via een dossier

Bij **Scheikunde** is er ook aandacht voor taal, zij het in impliciete vorm en beperkte omvang; er is geen apart lesonderdeel rondom taal in het onderwijs. De aandacht voor taal is veelal gerelateerd aan misconcepten. Qua talige leerdoelen wordt de student geacht onderscheid te maken tussen DAT en CAT in het taalgebruik richting leerlingen. Echter, dit wordt alleen (summatief) getoetst als de student heeft aangegeven zich hierin te willen ontwikkelen.

Tot slot is er ook bij **Gezondheidszorg en Welzijn** aandacht voor taal bij vakdidactiek, al is deze ook beperkt. Die aandacht zit vooral in het aanleveren van producten waarbij studenten hun handelen schriftelijke onderbouwen op basis van literatuur en praktijkonderzoek. Expliciete talige leerdoelen zijn er niet, maar impliciet krijgt taal wel aandacht, zoals bijvoorbeeld in onderstaande twee leerdoelen:

- De student construeert activerend, beroepsgericht vaardigheidsonderwijs, passend binnen het vmbo-profiel Zorg en Welzijn, dat aansluit bij de beginsituatie en de kenmerken van de leerlingen en/of studenten en rekening houdt met de (klassen) opstelling waarbinnen het onderwijs wordt vormgegeven in de school.
- De student beargumenteert zijn/haar visie en keuzes ten aanzien van het vakdidactisch handelen van de leraar Gezondheidszorg en Welzijn binnen het voortgezet onderwijs met behulp van actuele, betrouwbare en relevante literatuur.

Context vakken

Aandacht voor taal in de vakken is er, maar niet altijd expliciet. Soms gaat het om studieonderdelen waarbij studenten moeten leren omgaan met vakjargon, om cursussen waarin sprake is van schriftelijke verslaglegging of om cursussen over het uitleggen van moeilijke begrippen. Bij Wiskunde is er bij de Grafentheorie veel aandacht voor vaktaal; daar worden studenten gesimuleerd om een begrippenlijst aan te leggen en te vergelijken en worden betekenissen geoefend in een spelvorm. Tijdens instructie wordt er incidenteel aandacht besteed aan taalontwikkeling, en vooral ook indirect door bijvoorbeeld cursusliteratuur en schriftelijke en/of verbale vakinhoudelijke uitgewerkte opdrachten. Soms wordt er gemodeld om studenten te laten zien hoe ze straks zelf aandacht kunnen besteden aan taal richting hun leerlingen. Qua talige leerdoelen voor de studenten ligt er in de vakken niet veel vast, maar wordt wel van studenten verwacht dat ze de vaktaal foutloos kunnen hanteren.

Context stages

Enkele betrokkenen geven aan dat er binnen stages aandacht is voor taal en de rol van taal bij leren. Deze aandacht is afhankelijk van de context, en betreft veelal op welk niveau een product minimaal geformuleerd dient te zijn. Wel heeft men de wens om in de toekomst meer ruimte te bieden aan feedback op taal in de stage, en vindt men het van belang om studenten bewust te maken van hun (talige) voorbeeldrol tijdens stages.

Context lerarenopleiders

Ook hier zijn de onderstaande vier vragen gesteld over de perceptie van lerarenopleiders ten aanzien van TVO:

1. *In hoeverre is TVO een breed gedragen aandachtspunt in de vakgroep?*
2. *In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van TVO gunstig?*
3. *Hoe schat je de mate van integratie van TVO in t.o.v. anderen?*
4. *Welke ondersteuningsbehoefte rondom TVO herken je?*

In Bijlage 6 zijn de resultaten per vakgroep van de HU beschreven; hier geven we een samenvatting per vraag.

1. Overall kan gesteld worden dat het belang van TVO in de verschillende vakgroepen van de HU wordt gezien en erkend, maar er wordt niet actief aan en mee gewerkt.
2. De voorwaarden voor TVO worden over het algemeen niet als gunstig worden beschouwd; tijd, prioriteit en expertise zijn nodig voor een goede inbedding.
3. Er worden geen grote verschillen qua integratie van TVO in de verschillende vakken en vakgroepen gezien.

4. Qua ondersteuningsbehoefte worden 'voorbeeldmaterialen' 5 keer genoemd net als 'voorbeeldlessen'. De behoefte aan 'weblectures' komt 3 keer naar voren, de behoefte aan 'training en coaching' 1 keer.

4.2.3 Casus 3 Inbedding TVO in lerarenopleiding Windesheim

Binnen Windesheim is input verzameld door Sanne Koetsier (Nederlands) op basis van gesprekken met collega's Aardrijkskunde, Geschiedenis en Wiskunde (n=4).

Hieruit komt naar voren dat TVO bij Wiskunde al veel aandacht krijgt, en dat er bij Aardrijkskunde en Geschiedenis behoefte is om juist meer hiermee te gaan doen. Bij Wiskunde is er bijvoorbeeld veel aandacht voor moeilijke begrippen, maar ook voor het sensibiliseren van studenten voor mogelijke talige struikelblokken (zie opdracht in Bijlage 7). Verder is Windesheim met een nieuw curriculum gestart afgelopen jaar waarbinnen een programma is voor studenten die de generieke onderdelen (Stage, Onderwijskunde, Studievoortgang) in heterogene groepen volgen. Een klas bestaat dan uit studenten van alle vakken. In het eerste jaar zijn er vanuit taalbeleid onderdelen verzorgd over lezen/close reading, vragen stellen, nulmetingen op het gebied van rekenen, spelling en woordenschat. Daarnaast wordt er binnen projecten over de Sustainable Development Goals gewerkt aan de bouwstenen rekenen, taal en studiehouding. Er wordt dus samengewerkt door lerarenopleiders Nederlands met collega's van Studiebegeleiding en Wiskunde. De bouwstenen heeft men als het ware toegevoegd aan de professionele basis van de bekwaamheidseisen die centraal staan binnen het opleiden.

In het tweede jaar wil men de tweedejaars Nederlands voorbereiden op een gesprek over de talige aspecten binnen de verschillende vakken. De tweedejaars Nederlands gaan dan in gesprek met de tweedejaars van alle vakken met als doel het taalbewustzijn te vergroten. Deze aanpak is nog in ontwikkeling. Binnen de vakgroep Nederlands maken de studenten al in het eerste jaar kennis met taalgericht vakonderwijs, maar merkt men ook dat het onderdeel meerdere keren terug moet komen (steeds iets complexer) en dat studenten pas in jaar vier echt een goed beeld hebben van wat taalbeleid en/of taalgericht vakonderwijs inhoudt.

4.2.4 Casus 4 Inbedding TVO in lerarenopleiding UvA

Binnen de Interfacultaire Lerarenopleidingen (ILO) van de UvA is input verzameld door Jannet van Drie (Nederlands) op basis van ingevulde gespreksleidraden door vijf collega's: vakdidactici Frans, Wiskunde, Biologie, Scheikunde en Klassieke Talen (n=6).

Context Generieke didactiek

In het eerste semester volgen studenten van de ILO het vak Pedagogiek en Algemene didactiek 1 en 2; elke week (14 weken in totaal) staat een thema centraal en één week is gericht op de rol van taal bij het onderwijsproces. Eén van de veertien onderwerpen van het vak is dus taal. Daarnaast komt taal meer impliciet aan bod bij de thema's Ongelijkheid/Diversiteit en Leertheorieën. Bij de taalgerichte studieonderdelen wordt gebruik gemaakt van het Handboek Taalgericht Vakonderwijs van Hajer en Meestringa (2020) en de oratie van Rick de Graaff getiteld 'Taal om te leren. Didactiek en opbrengsten van tweetalig onderwijs' (2013). Qua opdrachten wordt de lesmethode van de stageschool geanalyseerd, wordt lesmateriaal van SLO bestudeerd rondom TVO-lesdoelen, en wordt een

werkplekbegeleider geobserveerd aan de hand van de TVO-kijkwijzer. In de generiek didactische studieonderdelen wordt aan de volgende taaldoelen gewerkt:

- Bewust worden van de rol van taal in het leerproces
- Principes van taalgericht vakonderwijs kennen en kunnen toepassen
- Vergelijking kunnen maken tussen CLIL en TVO
- Kunnen herkennen van lastigheden in lezen van schoolvaktaal
- Kunnen analyseren van bestaand lesmateriaal aan de hand van TVO-criteria

Context Vakdidactiek

Bij [Frans](#) is er een college Taalbewustzijn (met link naar curriculum.nu), en bij de MVT worden eigenlijk bij ieder college dat verband houdt met de vaardigheden (lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheid) (vak)taaldoelen expliciet geformuleerd. Qua opdrachten wordt studenten bijvoorbeeld bij het maken van lesplannen gevraagd om taalgerelateerde doelen te formuleren. Als talige doelen hanteert men bij deze studieonderdelen bij Frans dat studenten in de klas mogelijkheden weten te creëren waarin de leerlingen de doeltaal moeten gebruiken. Overigens wordt gesteld dat taal automatisch een centrale rol speelt bij Frans, vooral in de hoek van communicatief talenonderwijs en van taalbewustzijn. Wel wordt eraan toegevoegd dat men in de toekomst in de literatuurcolleges taal meer centraal wil stellen.

Ook bij [Wiskunde](#) is er aandacht voor taal in het onderwijs. Hier wordt ook het Handboek van Hajer en Meestringa aangehaald, en komt wiskundetaal op meerdere plekken aan de orde. Het gaat dan bijvoorbeeld om het gebruik van (bekend) moeilijke terminologie bij de differentiaalrekening (veel begrippen met gelijksoortige betekenis), het onderscheid tussen dagelijkse taal en schooltaal bij wiskundige begrippen, taalrepresentatie van moeilijke wiskundige concepten, door taal geïnduceerde misconcepten zoals onafhankelijkheid bij kansrekening, de rol van taal in het bewijs, en de taal van het examen. Er vindt zowel formatieve als summatieve toetsing van talige leerdoelen plaats bij bijvoorbeeld lesontwerpen, lesuitvoeringen en bij reflectie op lessen. Overall wordt gesteld dat taal bij Wiskunde een terugkerend onderwerp is. Wel geeft de betrokken vakdidacticus aan behoefte te hebben aan werkvormen waarmee studenten kunnen werken op praktische, kleine schaal.

Bij [Biologie](#) is er ook op verschillende momenten in de opleiding aandacht voor taal. Zo is er in het eerste semester een werkcollege over taalgericht vakonderwijs toegepast op Biologie, is er aandacht voor taal bij de bespreking van leerproblemen, en is er aandacht voor verschillen tussen mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid bij het vak. Daarnaast is er aandacht voor redeneren met de SPA+-methode en de aanpak TAAL! (van Talitha Visser) bij een werkcollege met BINASvakken. Verder is er aandacht voor de ontwikkeling van abstracte taal in contextrijk onderwijs, en wordt er bij het vak Educatief Ontwerpen in het tweede semester regelmatig ingezoomd op taal door studenten. Er wordt naast literatuur vanuit de generieke didactiek over TVO, materiaal van SLO rondom TVO bij Biologie ingezet. Qua talige leerdoelen wordt met name ingezet op het kennen van werkvormen om te werken aan schooltaal (van DAT naar CAT), het taalgericht kunnen ontwerpen van een Biologieles, het kennen van het belang van redeneren in het vak en het kunnen inzetten van de didactische aanpak TAAL!

Ook bij **Scheikunde** is er veel aandacht voor taal en redeneren bij het vak. Studenten worden meegenomen in de taal van het vak, en worden opgeleid om in te kunnen spelen op de taalbeheersing en -ontwikkeling van het Nederlands van leerlingen. Centraal staat de aandacht voor vaktaal.

Tot slot is er ook bij **Klassieke talen** aandacht voor taal in het onderwijs. Zo is er aandacht voor metataal; studenten leren bij het uitleggen van grammatica dat het relevant is welke taal je hiervoor gebruikt. Ook is er aandacht voor schooltaal en hoe dit mogelijk een struikelblok kan vormen voor leerlingen. Er zijn vooralsnog geen expliciete leerdoelen en opdrachten geformuleerd rondom TVO binnen Klassieke talen, maar de betrokken vakdidacticus geeft aan dit wel graag te willen doen.

Context Stages

Of en in welke mate er aandacht wordt besteed aan taal tijdens de stages is afhankelijk van de school. In scholen waar sprake is van instroom van veel leerlingen met een taalachterstand zijn alle leraren getraind en hebben zij aandacht voor de rol van de taal bij leren. LIO's die op zo'n school stage lopen worden dan ook gecoacht op het gebied van het geven van taalsteun. Er zijn ook scholen waarin geen of minder oog is voor de rol van taal. Via de lesplanformulieren die vanuit de opleiding gebruikt worden – die dus door de studenten worden gebruikt om hun lessen te plannen – wordt er aandacht besteed aan taal. Bij het in kaart brengen van de beginsituatie is taal een onderdeel. Studenten wordt dus gevraagd na te denken over de taalachtergrond van de diverse leerlingen in hun klas. En hoe ze daarbij aan kunnen (of moeten) sluiten bij het vormgeven van hun les.

In de beoordelingsformulieren van de praktijk wordt expliciet aandacht gegeven aan de rol van taal. Met name bij het onderdeel Instructie wordt de student beoordeeld of afstemming op het taalniveau van de leerlingen. Aandachtspunten daarbij zijn bijvoorbeeld:

- Instructies zijn over het algemeen begrijpelijk en aansprekend. Kan voordoen hoe ermee gewerkt moet worden. Speelt daarbij soms in op de taalbeheersing en taalontwikkeling van de leerlingen
- Instructies zijn eenduidig en volledig. Kan variatie aanbrengen in instructie, goed afgestemd op taalbeheersing en taalontwikkeling van leerlingen.

Bij het onderdeel Differentiëren worden studenten beoordeeld op hun vermogen om lessen te ontwikkelen die aansluiten bij de verschillende behoeftes van leerlingen; hier wordt taal niet expliciet vermeld, maar het is wel een aandachtspunt vanuit het lesplanformulier.

Context Keuzevakken

Vooralsnog is er binnen facultatieve studieonderdelen geen aandacht voor de rol van taal bij leren. Wel is men bezig met de ontwikkeling van een nieuw keuzevak gericht op de pedagogische kant van de rol van taal, met o.a. aandacht voor rol van taal bij ongelijkheid en omgaan met diversiteit, meertaligheid en taalbeleid. Dit vak wordt dan summatief getoetst.

Context lerarenopleiders

Ook hier zijn vier vragen gesteld over de perceptie van lerarenopleiders ten aanzien van TVO:

1. *In hoeverre is TVO een breed gedragen aandachtspunt in de vakgroep?*
2. *In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van TVO gunstig?*
3. *Hoe schat je de mate van integratie van TVO in t.o.v. anderen?*
4. *Welke ondersteuningsbehoefte rondom TVO herken je?*

In Bijlage 8 zijn de resultaten per vakgroep van de UvA beschreven; hier geven we een samenvatting per vraag.

1. Het algemene beeld is dat TVO veel aandacht krijgt binnen de lerarenopleidingen, al ervaart men wel verschil in de mate van aandacht per cluster (alfa, bèta, gamma).
2. Overall ervaart men de voorwaarden voor de integratie van TVO als gunstig, zeker ook vanwege de kwaliteitsegelden vanuit de overheid. Tegelijkertijd ziet men dat corona de integratie juist ook kan hinderen, vanwege beperkte tijd en andere prioriteiten.
3. De mate van integratie wordt over het algemeen als goed ervaren in de verschillende vakgroepen, al geven sommige respondenten ook aan hier geen goed zicht op te hebben.
4. Qua ondersteuningsbehoefte worden 'voorbeeldmaterialen' 4 keer genoemd net als 'voorbeeldlessen'. Daarnaast komt de behoefte aan 'weblectures' 1 keer naar voren. Verder uit men de behoefte om binnen de instelling met elkaar een cursus/uitwisseling te organiseren, waarin men zelf aan de slag kan met het ontwikkelen van TVO-lessen en -materialen, en het gesprek met elkaar aangaat over taalbeleid en het coördineren daarvan.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

In dit verkennende onderzoeksproject wilden we een beeld schetsen van hoe het ervoor staat met de inbedding van TVO op een aantal eerste- en tweedegraadslerarenopleidingen en pabo's in Nederland. We beogen hiermee niet alleen lerarenopleiders zelf en hun management te informeren, maar ook andere actoren in de kwaliteitszorg van opleidingen en spelers die zich onderzoeksmatig met dit onderwerp bezighouden.

We formuleerden twee onderzoeksvragen, waarbij de eerste vooral gericht was op percepties en de tweede op meer feitelijke informatie:

1. Hoe is TVO ingebed in de lerarenopleiding volgens TVO-experts?
2. Hoe is TVO feitelijk ingebed in de curricula van verschillende lerarenopleidingen?

Omdat het tijdens de dataverzameling lastig bleek om veel feitelijke en vergelijkbare informatie over de inbedding van TVO boven tafel te krijgen, onder andere vanwege corona, combineren we de beantwoording van de twee onderzoeksvragen in onderstaande conclusies.

Op basis van de resultaten trekken we een drietal conclusies.

- Ten eerste constateren we dat documenten waarin TVO als didactische benadering wordt beschreven een te geringe stuurkracht hebben om implementatie in het curriculum af te dwingen. TVO neemt een (te) bescheiden plek in in de kennisbases, wat maakt dat opleiders het als 'vrijblijvend' en 'één van de vele thema's die aandacht vragen' ervaren. Ook het document *De taalcompetente leraar*, dat weliswaar prachtige handvatten bevat voor het vormgeven van TVO, heeft geen duidelijke stuurkracht richten de lerarenopleidingen.
- In lijn hiermee is een tweede conclusie, op basis van de input van TVO-experts en hun collega's, dat TVO overall geen brede en structurele inbedding (in een taal- of onderwijsbeleid) in de lerarenopleidingen kent, maar er zijn positieve uitzonderingen. De mate van inbedding is (te) sterk afhankelijk van individuen (zowel op management- als op curriculumniveau) en hun tijd, prioriteit en expertise. Daardoor is er ook binnen instellingen veel variatie in de mate van inbedding van TVO in de verschillende vakken en vakgroepen.
- Een derde conclusie is dat TVO en taalbeleid als concepten niet eenduidig worden opgevat door verschillende actoren binnen en tussen de opleidingen, wat de inbedding waarschijnlijk ook nadelig beïnvloedt. Uit de resultaten blijkt bijvoorbeeld dat sommige actoren taalbeleid als 'iets losstaands' en 'erbij' zien, en dat ze dat beleid alleen relateren aan de taalvaardigheid van studenten (en dan ook nog vanuit een smalle opvatting: taal=spelling en grammatica). Ook blijkt ook dat opleidingen moeilijk de laag van de eigen taalontwikkeling van studenten onderscheiden van de laag van taaldidactische vaardigheden van deze studenten, én de laag van de taaldidactische vaardigheden van docenten als 'models'. Verder blijkt dat sommige MVT-docenten van mening zijn dat ze per definitie vanuit TVO werken omdat het leren van (vreemde) taal het leerdoel is.

Al met al concluderen we vanuit deze verkenning dat de inbedding van TVO in de lerarenopleidingen in Nederland beperkt is. Hierdoor verlaten startende professionals de opleiding met te weinig TVO-bagage om de taal- en kennisontwikkeling van leerlingen en studenten in het po, vo en mbo adequaat te bevorderen. Er lijkt behoefte te zijn aan een duidelijke (landelijke) positionering van TVO in de lerarenopleidingen, op basis waarvan een vertaalslag naar de verschillende onderwijspraktijken gemaakt kan worden. Ook is er onhelderheid over de benodigde condities en expertise binnen de instellingen.

5.2 Aanbevelingen

In vervolg op de conclusie formuleren we in deze paragraaf aanbevelingen aan het *Platform Taalgericht Vakonderwijs* en het lectoraat *Meertaligheid en Onderwijs* als opdrachtgevers van dit verkennende onderzoek. De aanbevelingen zijn geformuleerd op het niveau van landelijk beleid, onderzoek en organisatie, en raken de 'bevorderende factoren' op instellingsniveau zoals geformuleerd in Tabel 2 (p. 20).

Beleid

Gezien het grote belang van taalcompetente leraren en docenten die in talig heterogene klassen kwalitatief hoogwaardig (vak)onderwijs kunnen verzorgen, is de eerste aanbeveling om de inbedding van TVO beleidsmatig kracht bij te zetten.

- Landelijk kan dit door meer aandacht voor het vraagstuk te genereren, bijvoorbeeld door het in te brengen op studiedagen, conferenties en landelijke (ontwikkel)agenda's op het gebied van onderwijs en kwaliteit. Ook meer landelijke coördinatie en samenwerking tussen lerarenopleidingen voor wat betreft TVO lijkt wenselijk, bijvoorbeeld vanuit het Platform Taalgericht Vakonderwijs.
- Het koppelen van TVO aan grote talige thema's die (binnen de instellingen) actueel zijn zoals digitale geletterdheid en leesvaardigheid lijkt daarbij kansrijk, net als de link met meer algemene maatschappelijke thema's zoals inclusie en kansengelijkheid. Ook kan op deze manier het gesprek op het niveau van de instellingen worden aangejaagd, bijvoorbeeld in relatie tot onderwijs- en/of taalbeleid.
- Verder lijkt de benadering via vakdidactische netwerken zinvol, omdat TVO als generiek concept vooral betekenis krijgt als het vakspecifiek wordt ingebed. Het zou heel krachtig zijn als TVO via vakverenigingen en vakdidactische netwerken van uiteenlopende schoolvakken een duidelijkere plek krijgt in de verschillende kennisbases van lerarenopleidingen, en daarmee in de curricula.
- Daarnaast kan ook verheldering van talige doelen in eindtermen en exameneisen expliciete aandacht voor TVO bevorderen.

Onderzoek

Een tweede aanbeveling om TVO door te ontwikkelen is om het als thema op de onderzoeksagenda's van onderwijssectoraten in Nederland te krijgen.

- Zo zou binnen het onderzoeksproject *SPRONG Meertaligheid* aandacht kunnen worden besteed aan TVO samen met de daaraan verbonden partnerscholen.

- Ook is een gesprek met NRO aan te bevelen: om de aandacht voor lerarenopleidingen in de programmering te verkennen, om de koppeling van TVO aan de Gelijke Kansen Alliantie-agenda te bespreken, en om TVO als inhoudelijk aandachtspunt in onderzoek naar professionalisering en/of leergemeenschappen te benoemen.
- Verder lijken ook regionale verbindingen tussen schoolbesturen en hun kwaliteitsafdelingen interessant, omdat in dergelijke constructies onderzoek naar de competenties van (toekomstige) leraren vormgegeven kan worden, al dan niet in samenspraak met lectoraten.
- Qua inhoudelijke focus van TVO-gerelateerd onderzoek lijkt het interessant om aandacht te besteden aan beschrijvend onderzoek naar 1) vakspecifieke curricula en de plek van TVO daarbinnen, bijvoorbeeld aan de hand van het KALISTTE-model van Van Dijk (2018), 2) de behoeften en ervaringen van zittende leraren en leraren-in-opleiding (voor po, vo, mbo) betreffende taalgericht leren lesgeven, tijdens en na de opleiding, 3) de behoeften van opleiders (in verschillende vakgebieden) aan ondersteunende materialen in relatie tot leerdoelen door de curricula heen), en 4) het concept TVO in relatie tot o.a. gelijkekansenbeleid, geletterdheid, disciplinary literacy, en taalbeleid in het hoger onderwijs.
- Daarnaast is ook ontwikkelingsonderzoek gericht op de curricula van lerarenopleidingen en de daarbij benodigde instrumenten voor de inbedding van TVO wenselijk.

Organisatie van de verandering

Een derde aanbeveling is organisatorisch van aard. Het is wenselijk dat er landelijk meer verbinding komt tussen TVO-experts met het oog op kennisdeling en -ontwikkeling, maar ook tussen TVO-experts en andere belangrijke strategische spelers op het gebied van onderwijskwaliteit, -management en -inrichting in de verschillende onderwijssectoren.

- Het *Platform Taalgericht Vakonderwijs* zou hier een aanjaagfunctie kunnen hebben in het bepalen van een landelijke strategie: hoe krijgen we TVO op de strategische agenda's? Dat vraagt om een stevigere, meer strategische positionering van het Platform (vanuit SLO), dat nu vooral gericht is op coördinatie en kennisuitwisseling.
- Op het gebied van taalontwikkeling en taalontwikkeld lesgeven kan verbinding worden gezocht met netwerken zoals het *Netwerk Academische Communicatieve Vaardigheden*, het *Nederlands/Vlaams Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs*, de *Vereniging van Taalspecialisten* en/of de *Mbo Taalacademie*.
- Daarnaast lijkt de koppeling met vakverenigingen zoals de Vereniging Geschiedenisdocenten Nederland of de *Vereniging voor het Onderwijs in de Natuurwetenschappen* zinvol, of meer algemene onderwijsverenigingen zoals de *BeroepsVereniging MBO* of het *Platform Samen Opleiden en Professionaliseren* van de PO-raad.

Literatuur

- 10voordeleraar. (2017). *Kennisbasis Generiek. Eerstegraads lerarenopleiding*.
[https://10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_master/Kennisbasis Generiek -
eerstegraads lerarenopleiding versie januari 2017.pdf](https://10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_master/Kennisbasis%20Generiek%20eerstegraads%20lerarenopleiding%20versie%20januari%202017.pdf)
- 10voordeleraar. (2021). Kennisbases en profilering. Lerarenopleiding basisonderwijs. In
Kennisbases en profilering Lerarenopleiding basisonderwijs.
<https://kennisbases.10voordeleraar.nl/pdf/kennisbasis-pabo.pdf>
- 10voordeleraar Vereniging Hogescholen. (2017). *Kennisbasis Generiek*.
[https://10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_master/Kennisbasis Generiek -
eerstegraads lerarenopleiding versie januari 2017.pdf](https://10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_master/Kennisbasis%20Generiek%20eerstegraads%20lerarenopleiding%20versie%20januari%202017.pdf)
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Boom Lemma
uitgevers.
- De Graaff, R. (2013). *Taal om te leren. Didactiek en opbrengsten van tweetalig onderwijs*
(Issue March). Universiteit Utrecht.
- Hajer, M. (1996). *Leren in een tweede taal. Interactie in vakonderwijs aan een meertalige
mavo-klas*. K.U.Brabant.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2004). *Handboek Taalgericht Vakonderwijs* (First). Coutinho.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (4th ed.). Coutinho.
- Herelixa, C., & Verhulst, S. (2014). *Nederlands in het hoger onderwijs. Een verkennende
literatuurstudie naar taalvaardigheid en taalbeleid*.
- Kuiper, C. (2018). *Promoting Tertiary Students' Writing. A Subject-Specific Genre-Based
Approach* [KU Leuven]. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13730.53446>
- Paus, H., Rymenans, R., & Van Gorp, K. (2006). Dertien doelen in een dozijn. Een
Referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen.
Nederlandse Taalunie, 1–97.
- Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. (2015). *Vaart met taalvaardigheid. Nederlands
in het hoger onderwijs*.
- Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsmans, D., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P. A. (2010).
Wijze lessen. Twaalf bouwstenen voor effectieve didactiek. In *TvV Tijdschrift voor
Verzorgenden*. Ten Brink Uitgevers. <https://doi.org/10.1007/s41183-016-0053-7>
- Swart, F. (2018). *Teacher Educators' Perceptions of Language in Learning and Teaching.
Interconnecting language-oriented teaching and professional development*. University
of Utrecht.
- Van Dijk, G. (2018). *Het opleiden van taalbewuste docenten natuurkunde, scheikunde en
techniek : Een ontwerpgericht onderzoek*. Utrecht University.
- Vanhooren, S., & Wulftange, L. (2020). *De taalcompetente leraar. Een referentiekader voor
taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen*.
- Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. In *Mind and Society* (pp.
79–91). Harvard University Press.

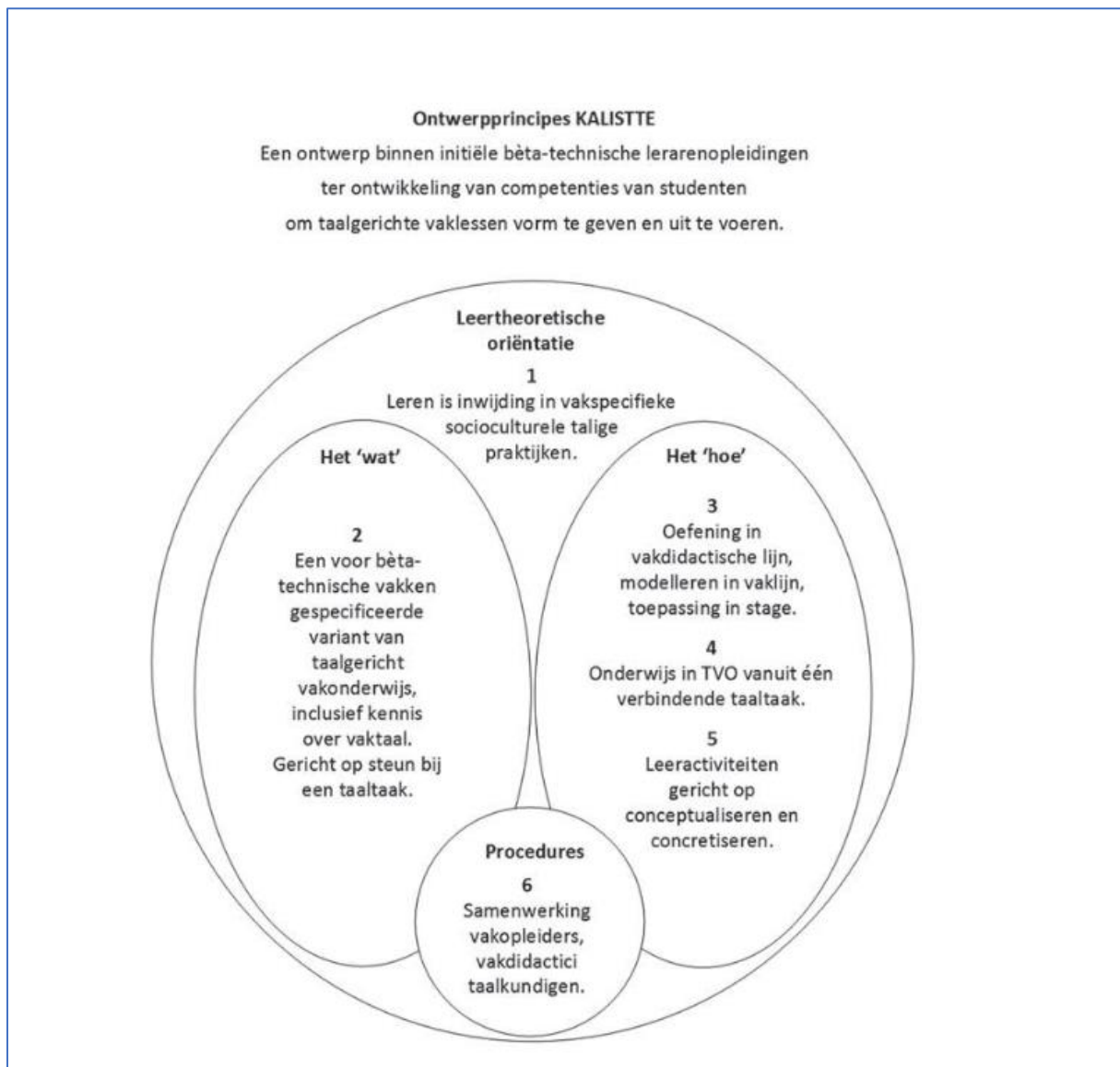
Bijlagen

Bijlage 1 TVO in kennisbasis tweedegraads lerarenopleiding

Fragment over TVO op p.8/0 uit de kennisbasis voor tweedegraads lerarenopleidingen
(10voordeleraar Vereniging Hogescholen, 2017)

“Binnen het onderwijs wordt van elke docent een inspanning gevraagd om bij te dragen aan de taalvaardigheid van de leerlingen. Taal speelt dan ook bij alle vakken op school een grote rol. Het geven van instructies en uitleg, het lezen van een tekst, samenwerken aan een opdracht - alles gebeurt met behulp van taal. Leerlingen zijn in vaklessen (vak)taal aan het verwerven. Hierbij gaan taalontwikkeling en begripsontwikkeling hand in hand. De didactische benadering die taal- en vakleren combineert, heet Taalgericht vakonderwijs (of Taalontwikkelen vakonderwijs). Hoewel niet specifiek aangegeven in deze kennisbasis moet elke leraar hier goed van doordrongen zijn. Bij Taalontwikkelen onderwijs komen de drie pijlers van taalgericht vakonderwijs naar voren: context, taalsteun, en interactie. De taalontwikkeling is tijdens (vak)lessen in verschillende contexten aan de orde. Hier betreft het zowel Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid (DAT) als Cognitieve Academische Taalvaardigheid (CAT). Daarbij krijgen woordenschatontwikkeling en taalontwikkeling (vooral ook van vaktaal) vaak onbewust een impuls. Taalgericht lesgeven komt naar voren bij de gebruikte vakdidactische werkvormen, de taalgerichtheid van toetsen en bij beoordelen. Bij bewust taalgericht onderwijs worden de doelen van taalontwikkeling meegenomen en kunnen deze expliciet worden geformuleerd.”

Bijlage 2 KALISTTE-model

Bron: Proefschrift Gerald van Dijk (2018, p. 305)

Bijlage 3 Opzet interviewguide expertgesprekken TVO

Februari 2021

Achtergrond, doel en opzet

- In het kader van het project Curriculumanalyse TVO in de opleidingen worden verkennende gesprekken gevoerd met sleutelfiguren binnen diverse lerarenopleidingen in Nederland.
- Doel is om
 1. zicht te krijgen op hun perceptie van het belang en de urgentie van TVO als didactische benadering in de lerarenopleidingen,
 2. zicht te krijgen op de huidige invulling van de curricula: doelen, inhouden, leerstofordening, didactiek (incl. vertaling naar stages), toetsing/beoordeling, ingezette middelen leermiddelen naar verschillende doelgroepen gespecificeerd
 3. terug te kijken op het proces van zoeken naar taalontwikkellende didactiek als deel van de opleidingscurricula, op zoek naar bevorderende en belemmerende factoren
- Sleutelfiguren worden uitgenodigd voor Teams-interview van max. 45 minuten aan de hand van onderstaande semigestructureerde interviewguide. Interviews worden opgenomen en (woordelijk/samenvattend) getranscribeerd.

Interviewguide

- Doel, opzet en duur van interview toelichten, net als verwerking data/privacy
- Personalia checken, link met onderzoek/TVO

Thema 1 Belang en urgentie

1. Hoe ben je betrokken (geweest) bij taalbeleid/TVO in je opleiding?
 - a. Generieke insteek? Vakspecifieke insteek? Keuze of verplichting voor leraar?
2. Hoe ervaar jij het belang/de urgentie van TVO als didactische benadering voor lerarenopleidingen?
 - a. In hoeverre komt jouw perceptie overeen met die van jouw collega's?
 - b. Uitsplitsen naar managers, curriculumverantwoordelijken, opleiders?
 - c. Wat maakt dat dat zij wel/niet de urgentie voelen?
 - d. Is het een teamvraagstuk of individuele affiniteit?

Thema 2 Huidige en gewenste situatie

3. Hoe zou een leraar idealiter door jouw opleiding worden afgeleverd voor wat betreft TVO-vaardigheden?
 - a. En wat heeft hij/zij dan in de vier jaar daaraan voorafgaand idealiter aangeboden gekregen? (soll)
 - b. In hoeverre lukt dat nu in de praktijk? (ist)

4. In hoeverre heeft TVO een plek verworven in het taalbeleid*/onderwijsbeleid van lerarenopleidingen volgens jou?
 - a. Hoe merk je dat in de praktijk?
 - b. Wie binnen de opleiding houden zich bezig met dit beleid?

Thema 3 Retrospectief: proces en succes- en faalfactoren

5. Hoe blik jij terug op het proces van zoeken naar taalontwikkende didactiek als deel van de opleidingscurricula?
 - a. Welke bevorderende en belemmerende factoren heb je geïdentificeerd?

* Niveaus onderscheiden van taalbeleid: niveau lerarenopleiders, niveau studenten/aankomend leraren, (niveau leerlingen)

----- EINDE -----

Bijlage 4

Gespreksleidraad taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen

Introductie

Met deze gespreksleidraad streven we twee doelen na. Ten eerste willen we in het kader van het project 'Curriculumanalyse taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen'³ in kaart brengen hoe het ervoor staat met de integratie van taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen. Daarnaast kan deze leidraad dienen om, buiten het project om, het gesprek aan te gaan met collega's over hoe studenten de rol van taal bij leren en onderwijzen leren begrijpen en omzetten in didactisch handelen. Enkele opmerkingen:

- In deze leidraad gebruiken we de term 'taalgericht vakonderwijs'. Hiermee bedoelen we vakonderwijs waarin relevante (vak)taaldoelen expliciet zijn geformuleerd. Vak- en (vak)taaldoelen worden samen ontwikkeld in onderwijs dat gerichte taalsteun biedt, vol interactiemogelijkheden zit en contextrijk is.
- In deze leidraad lopen we de integratie van taalgericht vakonderwijs in zes verschillende *contexten* binnen lerarenopleidingen in willekeurige volgorde na:
 1. **Context generieke didactiek:** hoe heeft taalgericht vakonderwijs een plaats in verplichte generieke didactische studieonderdelen zoals bijvoorbeeld 'Leerprocessen' bij Biologie?
 2. **Context vakdidactiek:** hoe heeft taalgericht vakonderwijs een plaats in verplichte vakdidactische studieonderdelen zoals bijvoorbeeld 'De biologieles' bij Biologie?
 3. **Context vakken:** hoe heeft taalgericht vakonderwijs een plaats in verplichte vakspecifieke studieonderdelen zoals bijvoorbeeld 'Planten' bij Biologie?
 4. **Context stages:** hoe heeft taalgericht vakonderwijs een plaats binnen verplichte stages?
 5. **Context keuzevakken:** hoe heeft taalgericht vakonderwijs een plaats in facultatieve studieonderdelen binnen de opleiding?
 6. **Context lerarenopleiders:** hoe is taalgericht vakonderwijs ingebed in het didactisch repertoire van lerarenopleiders?

Hopelijk helpt deze gespreksleidraad om samen een goed beeld te krijgen van taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen, en om deze didactische benadering samen verder te brengen!

Voor meer informatie over het project 'Curriculumanalyse taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen' kun je contact opnemen met Cindy Kuiper (projectleider) via c.kuiper@taalimpact.nl of Maaïke Hajer (opdrachtgever) via maaike.hajer@hu.nl

³ Het project wordt uitgevoerd door Taalimpact in opdracht van en in samenwerking met het Platform Taalgericht Vakonderwijs en het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van de Hogeschool Utrecht

Achtergrond

Datum gesprek

Naam en functie contactpersoon

Lerarenopleiding

Vakgroep

Instelling

Context 1 Generieke didactiek

1. Is er in de opleiding binnen studieonderdelen over *generieke didactiek* aandacht voor taal en de rol van taal bij leren? (Indien 'nee', doorgaan naar vraag 6)

Ja/nee

2. Bij welke studieonderdelen in welke studiejaren en met welke omvang wordt hier aandacht aan besteed?

Antwoordvak

3. Hoe wordt er bij deze studieonderdelen aandacht aan besteed? Denk hierbij bijvoorbeeld aan leermiddelen, cursusliteratuur en type opdrachten.

Antwoordvak

4. Wat zijn de talige leerdoelen waaraan in deze onderdelen wordt gewerkt, en hoe worden deze formatief en summatief getoetst?

Antwoordvak

5. Ruimte voor opmerkingen over de aandacht voor taal en de rol van taal bij leren in studieonderdelen over *generieke didactiek*.

Antwoordvak

Context 2 Vakdidactiek

6. Is er in de opleiding binnen studieonderdelen over *vakdidactiek* aandacht voor taal en de rol van taal bij leren? (Indien 'nee', doorgaan naar vraag 11)

Ja/nee

7. Bij welke studieonderdelen in welke studiejaren en met welke omvang wordt hier aandacht aan besteed?

Antwoordvak

8. Hoe wordt er bij deze studieonderdelen aandacht aan besteed? Denk hierbij bijvoorbeeld aan leermiddelen, cursusliteratuur en type opdrachten.

Antwoordvak

9. Wat zijn de talige leerdoelen waaraan in deze onderdelen wordt gewerkt, en hoe worden deze formatief en summatief getoetst?

Antwoordvak

10. Ruimte voor opmerkingen over de aandacht voor taal en de rol van taal bij leren in studieonderdelen over *vakdidactiek*.

Antwoordvak

Context 3 Vakken

11. Is er in de opleiding binnen studieonderdelen over *het vak* aandacht voor (vak)taal en de rol van taal bij leren? (Indien 'nee', doorgaan naar vraag 16)

Ja/nee

12. Bij welke studieonderdelen in welke studiejaren en met welke omvang wordt hier aandacht aan besteed?

Antwoordvak

13. Hoe wordt er bij deze studieonderdelen aandacht aan besteed? Denk hierbij bijvoorbeeld aan leermiddelen, cursusliteratuur en type opdrachten.

Antwoordvak

14. Wat zijn de talige leerdoelen waaraan in deze onderdelen wordt gewerkt, en hoe worden deze formatief en summatief getoetst?

Antwoordvak

15. Ruimte voor opmerkingen over de aandacht voor taal en de rol van taal bij leren in studieonderdelen over *het vak*.

Antwoordvak

Context 4 Stages

16. Is er binnen *stages* aandacht voor (vak)taal en de rol van taal bij leren? (Indien 'nee', doorgaan naar vraag 20)

Ja/nee

17. Hoe wordt hier binnen *stages* aandacht aan besteed?

Antwoordvak

18. Wat zijn de talige leerdoelen waaraan in *stages* wordt gewerkt, en hoe worden deze formatief en summatief getoetst?

Antwoordvak

19. Ruimte voor opmerkingen over de aandacht voor taal en de rol van taal bij leren bij *stages*.

Antwoordvak

Context 5 Keuzevakken

20. Is er in de opleiding binnen *facultatieve studieonderdelen* aandacht voor taal en de rol van taal bij leren? (Indien 'nee', doorgaan naar vraag 25)

Ja/nee

21. Bij welke studieonderdelen in welke studiejaren en met welke omvang wordt hier aandacht aan besteed?

Antwoordvak

22. Hoe wordt er bij deze studieonderdelen aandacht aan besteed? Denk hierbij bijvoorbeeld aan leermiddelen, cursusliteratuur en type opdrachten.

Antwoordvak

23. Wat zijn de talige leerdoelen waaraan in deze onderdelen wordt gewerkt, en hoe worden deze formatief en summatief getoetst?

Antwoordvak

24. Ruimte voor opmerkingen over de aandacht voor taal en de rol van taal bij leren in *facultatieve studieonderdelen*.

Antwoordvak

Context 6 Lerarenopleiders

25. In hoeverre is taalgericht vakonderwijs een breed gedragen aandachtspunt in jouw vakgroep?

Antwoordvak

26. In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van taalgericht vakonderwijs (tijd, expertise, prioriteit) in de opleiding gunstig?

Antwoordvak

27. Hoe schat je in dat jullie ervoor staan met de integratie van taalgericht vakonderwijs ten opzichte van zustervakgroepen in andere instellingen of andere vakgroepen binnen de instelling ?

Antwoordvak

28. Welke behoefte aan (landelijke) ondersteuning op het gebied van taalgericht vakonderwijs herken je? (markeren wat van toepassing is)

- ☐ Weblectures over taalgericht vakonderwijs
- ☐ Voorbeeldlessen van taalgericht vakonderwijs
- ☐ Voorbeeldmaterialen voor taalgericht vakonderwijs
- ☐ Training/coaching in het aanbieden van taalgericht vakonderwijs
- ☐ Anders, namelijk...

Antwoordvak

Bijlage 5 Casus HAN, percepties TVO lerarenopleiders

Context lerarenopleiders

Er zijn vier vragen gesteld over de perceptie van lerarenopleiders ten aanzien van TVO:

1. *In hoeverre is TVO een breed gedragen aandachtspunt in de vakgroep?*
2. *In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van TVO gunstig?*
3. *Hoe schat je de mate van integratie van TVO in t.o.v. anderen?*
4. *Welke ondersteuningsbehoefte rondom TVO herken je?*

In onderstaande tekst worden de resultaten op deze vier vragen per vakgroep (geparafraseerd) weergegeven.

Economie

1. Er is aandacht voor TVO in de vakdidactische lijn, onderzoekslijn, maar ook steeds meer in de professionele begeleidingslijn.
2. Er wordt vooralsnog door verschillende kijkkaders naar de taalvaardigheid van studenten gekeken, maar het zou mooi zijn als de voortgang van studenten t.a.v. hun taalontwikkeling ook door de tijd heen gemonitord zou worden.
3. –
4. Er is behoefte aan training en coaching.

Drama

1. Binnen de vakgroep drama vindt men aandacht voor taal zo gewoon dat het bijna geen aandachtspunt meer is.
2. Er is ruimte, in ieder geval binnen een klein vakonderdeel binnen Drama.
3. De inschatting is dat eigenlijk nergens anders mondeling taalgebruik met zoveel plezier geoefend wordt, en wordt gevarieerd dan bij Drama. De accenten elders liggen op schriftelijk taalgebruik, correct spellen, goed formuleren en gedegen schrijven.
4. –

Frans

1. Men loopt er steeds vaker tegen aan dat studenten niet in staat zijn om gestructureerde teksten te schrijven in de schrijfstijl die past op hbo-niveau. Hiervan is iedereen zich bewust maar er is nog lang niet bij iedereen draagvlak over het ondervangen daarvan door taalgericht vakonderwijs.
2. Er is met name bij vakdidactiek wel ruimte voor het opnemen van nieuwe onderdelen. Bij de vakinhoud ligt dat complexer. Op de onderdelen onderwijskunde heeft de opleiding geen inhoudelijke invloed.
3. Bij Frans staat het in de kinderschoenen maar men vermoedt dat dat elders ook zo is.
4. Er is behoefte aan weblectures en voorbeeldmaterialen.

Gezondheidszorg en Welzijn

1. Er wordt tot op heden eigenlijk geen aandacht besteed aan taalgericht vakonderwijs, omdat het een deeltijdopleiding betreft waarvan het curriculum al behoorlijk vol zit.

2. Men is zich pas sinds kort bewust geworden van het bestaan/ belang hiervan dus op dit moment heeft dit nog geen plaats in het curriculum gekregen. Daarnaast mist men binnen de opleiding de expertise op dit gebied.
3. Men denkt dat er bij andere lerarenopleidingen binnen de HAN enige aandacht aan wordt besteed, maar hoe en wat precies is niet duidelijk, anders dan dat het bij Nederlands een aandachtspunt is.
4. Er is behoefte aan weblectures, voorbeeldlessen en -materialen, training en coaching.

Engels

1. Taalgericht vakonderwijs met betrekking tot Engels is breed gedragen, maar niet met betrekking tot Nederlands.
2. De expertise is aanwezig, maar de tijd is beperkt.
3. De inschatting is dat er een inhaalslag nodig is.
4. Er is behoefte aan weblectures, voorbeeldlessen en -materialen.

Aardrijkskunde

1. Op dit moment zit het alleen expliciet in jaar 4, omdat men denkt dat de studenten die LIO-stage lopen er het meeste aan toe zijn. TVO wordt wel breed gedragen in de zin dat het relevant en belangrijk is.
2. Een teamlid heeft hier de focus op, maar er zijn veel belangrijke thema's waar men aan werkt (op dit moment heeft leren leren in het hele team de focus). Op termijn zou taalgericht vakonderwijs ook zo'n focus kunnen worden, is de inschatting.
3. Betrokkene heeft geen duidelijk beeld, maar geeft aan dat andere lerarenopleiders daar in de wandelgangen bij bijeenkomsten en bij peer reviews niet over praten.
4. Er is behoefte aan voorbeeldmaterialen.

Biologie

1. Op dit moment heeft TVO geen prioriteit en is het geen onderwerp van gesprek. Wel ervaart men wat onvrede over de taalvaardigheid van studenten. Als problemen worden gesignaleerd bij studenten, wordt er doorverwezen naar het talentcentrum.
2. Ongunstig. Werkdruk wordt erg hoog ervaren en er staat al veel op het to-do lijstje.
3. Betrokkene geeft aan geen duidelijk beeld te hebben, maar de aandacht in de eigen vakgroep als 'mager' te beschouwen.
4. –

Wiskunde

1. Bij sommige collega's wel, bij anderen niet is de inschatting. Er is geen beleid op.
2. Gunstig, er zijn welwillende collega's op dit gebied.
3. Nog een beetje aan het begin van een ontwikkeling.
4. Er is behoefte aan weblectures, voorbeeldlessen en -materialen, training en coaching.

Duits

1. Men is zich zeer bewust van het belang van een goed taalgebruik binnen de professie, maar is zoekend hoe de transfer van taalontwikkeling in de doeltaal (Duits) gemaakt kan worden naar professionele taalontwikkeling in het Nederlands, zodat de

student nog beter in staat is om zijn visie en pedagogische en didactische keuzes te kunnen verantwoorden en op hbo-niveau kan communiceren.

2. Er is ruimte en draagvlak om taalgericht vakonderwijs te integreren.
3. Men geeft aan hier geen duidelijk beeld van te hebben.
4. Er is behoefte aan weblectures, voorbeeldlessen en -materialen, training en coaching.

Bijlage 6 Casus HU, percepties TVO lerarenopleiders

Context lerarenopleiders

Er zijn vier vragen gesteld over de perceptie van lerarenopleiders ten aanzien van TVO:

1. *In hoeverre is TVO een breed gedragen aandachtspunt in de vakgroep?*
2. *In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van TVO gunstig?*
3. *Hoe schat je de mate van integratie van TVO in t.o.v. anderen?*
4. *Welke ondersteuningsbehoefte rondom TVO herken je?*

In onderstaande tekst worden de resultaten op deze vier vragen per vakgroep (geparafraseerd) weergegeven. De vakgroepen Nederlands en Mens, Natuur en Techniek hebben geen input geleverd.

Wiskunde

1. Het is een vast onderdeel van het vakdidactiekcurriculum en het is breed gedragen in de zin dat iedereen het belang wel inziet, ook al is niet iedereen ermee bezig.
2. Deels is het gunstig; TVO heeft aandacht, er zijn meerdere mensen structureel mee bezig in de generieke lijnen. Maar de expertise kan beter, met name op het begeleiden van leerlingen met een niet-Nederlandstalige achtergrond.
3. Men geeft aan dat dit binnen de instelling gelijk lijkt te zijn, maar het verder niet te weten.
4. Er is behoefte aan voorbeeldlessen en -materialen, weblectures, training en coaching.

Techniek

1. Het is deels gedragen; men vindt het wel belangrijk dat studenten goed leren schrijven, ook binnen het eigen vak. TVO als inhoud van de vakdidactiek staat niet hoog op de prioriteitenlijstjes.
2. Voorwaarden zijn ongunstig (al heel lang), doordat er te snel en te drastisch wordt geïnnoveerd, waardoor dit aandachtspunt veelal buiten het zicht verdwijnt (toetsing, flexibilisering, burgerschap, digitale geletterdheid, allemaal aandachtspunten die om voorrang strijden).
3. De mate van integratie wordt iets gunstiger ingeschat, vanwege de eigen expertise van betrokkene op dit gebied.
4. Er is behoefte aan voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO.

Biologie

1. Alle docenten zijn zich er wel bewust van.
2. Er is geen speciale aandacht voor TVO op het moment. Omdat het in de kennisbasis staat is er wel aandacht voor bij het ontwerpen van onderwijs.
3. Men schat de aandacht ongeveer gelijk in.
4. Er is behoefte aan weblectures, voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO.

Scheikunde

1. Men is zich bewust van het belang ervan, maar het is ondergeschikt aan andere aandachtspunten.

2. De omstandigheden worden als redelijk gunstig ingeschat.
3. Men schat in dat andere vakgroepen die hier actief aandacht aan besteden, wat verder zijn.
4. Er is behoefte aan voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO.

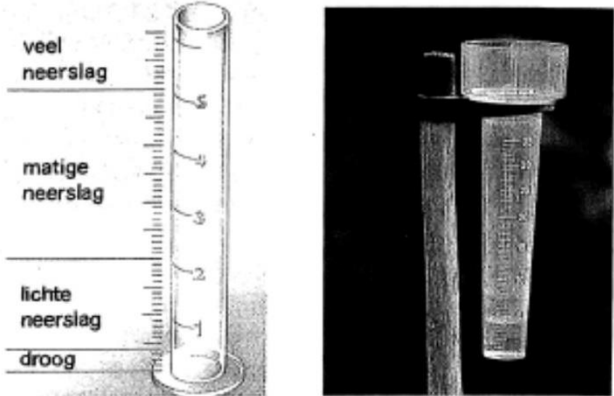
Gezondheidszorg en Welzijn

1. Het besef van het belang van taalgericht is aanwezig, maar het is nog niet structureel ingebed (in de vorm van talige leerdoelen). Wel is er aandacht voor de taalvaardigheid van studenten, in die zin dat ze veel verschillende producten dienen aan te leveren, al is dit niet direct gerelateerd aan TVO.
2. Het lijkt vooral aan expertise rondom taalgericht vakonderwijs te ontbreken. Het belang wordt gezien, maar de tijd is (te) beperkt.
3. –
4. Er is behoefte aan weblectures, voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO.

DID3 – Oefening De Regenmeter

Bedenk welke taalproblemen taalzwakke leerlingen zullen kunnen tegenkomen bij deze oefening.

Het weer

Regen, hagel en sneeuw noemt men 'neerslag'. De hoeveelheid neerslag wordt gemeten met een glas. Men leest daarbij de hoogte af van de hoeveelheid water die er in de laatste twaalf uur in het glas is gevallen. In de figuren hierboven zie je twee van die regenmeters.

1

- a** Bij hoeveel millimeter heeft men het over 'lichte neerslag'?
- b** Wat voor soort neerslag is er bij 30 mm? En bij 15 mm? En bij 1 mm?
- c** In een regenmeter met een grotere doorsnede valt natuurlijk meer water. Toch is het aantal millimeters dat je afleest hetzelfde. Leg dat uit.

Vaak zie je dat regenmeters naar onderen toe smaller worden. In het rechterplaatje hierboven zie je zo'n regenmeter.

2

In de linker regenmeter wordt 5 mm afgelezen. Is er dan in de rechter regenmeter meer, minder of evenveel water gevallen? Wat lees je in de rechter meter af?

De hoeveelheid neerslag wordt ook wel in liters per m^2 aangegeven (1 liter = $1 dm^3$).

3

- a** Op een oppervlakte van $1 m^2$ is 4 mm neerslag gevallen. Hoeveel liter is dat?
- b** Karin zegt dat er 25 liter per m^2 neerslag is gevallen. Hoeveel mm neerslag geeft de meter aan?

Bijlage 8, casus UvA, percepties TVO lerarenopleiders

Context lerarenopleiders

Er zijn vier vragen gesteld over de perceptie van lerarenopleiders ten aanzien van TVO:

1. *In hoeverre is TVO een breed gedragen aandachtspunt in de vakgroep?*
2. *In hoeverre zijn de voorwaarden voor het integreren van TVO gunstig?*
3. *Hoe schat je de mate van integratie van TVO in t.o.v. anderen?*
4. *Welke ondersteuningsbehoefte rondom TVO herken je?*

In onderstaande tekst worden de resultaten op deze vier vragen per vakgroep (geparafraseerd) weergegeven.

Frans

1. Men geeft aan dat taal bij Frans sowieso een centrale rol heeft en, dat TVO daarom geen expliciet aandachtspunt is.
2. Men geeft aan dat dit niet van toepassing is, gezien het antwoord op de eerste vraag.
3. De inschatting is dat de mate van integratie van TVO bij Frans goed is, en gelijk aan wat er elders gebeurt.
4. –

Wiskunde

1. Men geeft aan dat TVO breed gedragen wordt en prominent aanwezig is, zowel op het niveau van onderzoek als op het niveau van uitvoering in de klas
2. Men geeft aan dat vanwege de beperkte tijd TVO te veel geïntegreerd is, en dat men liever apart twee uren college aan TVO zou wijden als die tijd er was.
3. De inschatting is dat de integratie redelijk gunstig is, omdat het onderwerp vaak terugkomt in Educatief ontwerpen. Een succesvol aanknopingspunt lijkt het lesbezoek met reflectie achteraf te zijn; daar ervaart de student voor het eerst problemen waarover hij/zij in het college wel hoort, maar zich niet kan voorstellen dat het zo belangrijk is.
4. Er is behoefte aan voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO

Biologie

1. –
2. –
3. Men schat in dat de mate van integratie 'op orde' is.
4. Er is geen specifieke behoefte aan ondersteuning. Het huidige artikel vanuit Generieke didactiek ervaart men als duidelijk, en dat biedt voldoende houvast om een vertaalslag naar het vak te maken.

Scheikunde

1. Men geeft aan dat TVO één van de vaste onderwerpen is die aan bod komen.
2. Men geeft aan dit niet te weten.
3. Men geeft aan dit niet te weten.
4. Er is behoefte aan voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO.

Klassieke talen

1. Men geeft aan zich bezig te houden met TVO en daarnaast wordt verwezen naar een algemeen college hierover. De indruk is dat TVO meer lijkt te leven binnen Geschiedenis/gamma, dan binnen de andere clusters.
2. Men geeft aan dat de mogelijkheden voor verbeteringen van de opleiding in coronatijd niet heel gunstig zijn, voor wat betreft tijd en prioriteit. Los daarvan is er wel de expertise in huis en dat ervaart men als gunstig.
3. De mate van integratie wordt als goed ingeschat.
4. Er is een brede behoefte aan ondersteuning. Men zou een cursus met weblectures, voorbeeldlessen en -materialen willen hebben, waarin collega's zelf lessen kunnen ontwerpen en materiaal kunnen maken om dat vervolgens uit te wisselen.

Onderwijskunde

1. Men geeft aan dat het besef dat onderwijs talig is en dat taal daarbinnen een belangrijk instrument is, duidelijk aanwezig is. Dit besef wordt meegenomen in keuzes die gemaakt worden, voor opdrachten en discussievormen. Welke keuzes hier gemaakt worden kan verschillen per cluster (studenten zijn ingedeeld in gamma, alfa en beta-teams). Men stemt alle activiteiten af op de achtergrond van de studenten. Zo ervaart men dat gamma-studenten zelf erg talig zijn en dat zij openstaan voor discussie over de rol van taal. Bij het alfa-cluster is de rol van taal evident en daardoor ervaart men andere activiteiten als relevant. Verder houdt men bij opdrachten voor studenten rekening met taal in de zin dat er verschillende ook niet-talige uitwerkingen van opdrachten mogelijk zijn.
2. Een van de belangrijkste principes die men hanteert in de eigen colleges is "practice what you preach"; in de colleges zorgt men daardoor vrijwel altijd voor een dubbele bodem waarin het goede voorbeeld wordt gegeven. De opleiding duurt een jaar, waarin er veel thema's behandeld worden, en TVO is één van de thema's. Er is dus een breed aanbod, en daardoor is de ruimte voor verdieping wel beperkt of afhankelijk van keuzes van studenten zelf.
3. Men geeft aan dit niet te weten.
4. Er is behoefte aan voorbeeldlessen en -materialen rondom TVO.

Italiaans/specialist taalbeleid

1. Bij het talentteam is er zeker aandacht voor. Eerder heeft men meegedaan aan een pilot over taalgericht vakonderwijs, is er een module ontwikkeld en heeft men zowel binnen de werkcolleges Algemene didactiek en Pedagogiek hieraan aandacht besteed. Binnen de vreemdetalendidactiek is er oog voor de rol van de eerste taal bij het leren van de tweede taal, ook voor de rol van de tweede taal bij het leren van een derde taal. Daarnaast is er in toenemende mate aandacht voor de rol van de thuistaal bij het leren (van talen in dit geval) en aandacht voor de vraag hoe die thuistaal ingezet kan worden bij het leren.
2. De voorwaarden schat men in als gunstig. In het kader van de kwaliteitsgelden is er juist aandacht voor dit onderwerp op de agenda.
3. Ook de integratie van TVO schat men in als relatief gunstig. TVO heeft al geruime tijd de aandacht. Het project vanuit de kwaliteitsgelden betekent een belangrijke impuls en leidt – hopelijk – tot een diepere verankering van de aandacht.

4. Er is een brede ondersteuningsbehoefte. Men geeft aan interesse te hebben in uitwisseling op het gebied van taalbeleid; aandacht voor de rol / het specialisme van de taalcoördinator/taalspecialist. Ook zou men aandacht willen schenken aan de vraag: hoe word je taalcoördinator? Nu wordt deze taak vaak zonder verder nadenken ondergebracht bij een docent Nederlands. Men geeft aan ervoor te willen waken dat Nederlands steunvak wordt voor andere vakken.
